STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03498

REB ELHANAN UN ANDERE ERTSHELUNGEN

Zalman Yizhak Anokhi

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-03498-3

D:\YIDDISH\TITLES\9780657034986T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT (413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET, AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

ז. י. אנכי.

רֶב אֱלְחָנָן

און

אנדערע ערצהעלונגען.

פֿערלאג „וועלט-ביבליאטעק"

ווארשא תרע"א

Типографія «Гацефира» Панская .40

אינהאלט

	זייטע
רבי אלחנן	5
טויט און לעבען	22
מענש	27
צוויי בילדער	30
דער קינסטלער	35
חלומות	40
דאס איינינקעל	50
אין א קומיס־ארט	59
נקמה	65

רֶב אֶלְחָנָן.

עֶטלִיכֶע הונדערט הַיְזער, עֶרטעֶרוויַיז צוואָרפֶען אַיְינס פון צווַיְיטען, עֶרטעֶרוויַיז גְעדִיכט אַיְינס אויפ׳ן אַנדעֶרען. קעֶנטִיג, אַ צופֶעלִיגֶע מחשבה האָט זַיְי גְעבּוירעֶן. צופֶעלִיג און גִיךְ האָט מען זַיְי גְעבּויט.

הִינטעֶר זַיְי, אַרום און אַרום, בּרַיְיטֶע, אָפֶענֶע פֶעלדעֶר. אַ שטומעֶר, ווִילדעֶר סוד פון הפקר און אַיְיבִּיגקַיְיט שווֶעבט אִיבּעֶר זַיְי. ווִינטעֶר זֶענֶען זַיְי בּעֶדעֶקט מִיט ווַייסֶען, בּלִישטשֶענדִיגֶען שנַיְי און זומעֶר — צוגֶעקלִיבֶען אִין תבואה־פַארבֶען, אַלעֶרלַיְי גראָזעֶן און ווִילדֶע בּלִימלעֶךְ.

דאָס בּרַיְיטֶע, אָפֶענֶע פֶעלד אִין מזרח־זַייט שנַייְדט זומעֶר פונאַנדעֶר אַ ווַייסעֶר, שטִילעֶר און ווַיְיכעֶר טַייךְ. דעֶר טַייךְ שפִּילט זִיךְ מִיט זִיךְ און פַאר זִיךְ אַלַיְין; עֶרטעֶרווַייז האָט עֶר זִיךְ פרַיְי און חנו׳דִיג אויסגֶעבּויגֶען הִין און העֶר און צִיהט זִיךְ אַוועֶק אִיבּעֶר דאָס בּרַיְיטֶע, אָפֶענֶע פֶעלד אִין בּיְידֶע עֶקעֶן וועֶלט ווַייט, ווַייט, אַהִין, וואו קַיְינעֶר וועֶט נִישט זעֶהן זַיין סוף, קַיְינעֶר וועֶט נִישט ווִיסעֶן זַיין אָנהויבּ. בּרעֶגעֶן האָט עֶר טרוקעֶנֶע, זאַמדִיגֶע, געֶל־וואַקסִיגֶע, פול מִיט ווַייסִינקֶע, קלאָרֶע שטַיְינדעֶרלעֶךְ. און דאָ און דאָרט שטעֶהעֶן אִיבּעֶר אִיהם אַיְינזאַמֶע, אַלטֶע, אַלטֶע בּוימעֶר. אַלט, ווִי עֶר אַלַיְין, ווִי דִי וועֶלט, ווִי דִי אַיְיבִּיגקַייט... ווער ווַייס?... זַיְי הִיטעֶן דעֶם שטִילעֶן, ווַייסעֶן, ווַיְיכעֶן טַייךְ, זַיינֶע בּרעֶגעֶן, זַיינֶע שטַיְינדעֶרלעֶךְ — אַזוי האָט אויסגֶעזעֶהן אַ שׁ ִ פּ אָ ו ו ע און אִיהר אַרום.

אַ יודִישׁ שטעֶדטִיל, יודעֶן מִיט זַיְיעֶרֶע בּרעֶנעֶדִיגֶע, שטעֶנדִיג זוכֶענדֶע אויגֶען, מִיט זַיְיעֶרֶע פלִינקֶע, צַייטעֶנווַייז פעֶרט־

ראַכטע בעווענונגען, מיט זייערע טיפע, עטוואס ווילדע קנייטשען אין פנים האָבען דאָרט געוואוינט.

אַ רב איז דאָרט געווען רב אלחנן.

אַ הויכע און אַ פעסט געבויטע פיגור, מיט אַ שטאַרקען, שטאָלצען, טראַכטענדען שטערן; מיט קאַרע, גרויסע, ווייכע, טיפע, בענקענדיגע אויגען; מיט אַ שענע, זײַדענס־שוואַרצע באָרד און פאות אַרום זיין פעסטען, לאַנגליכען געזיכט. אַלט איז ער געווען אַ יאָהר פערציג. פאַר אַ רב אין אַשיפּאָווע איז ער אָנגעקומען גאָר נישט לאַנג. פון ערגיץ אַ קליין שטעדטעלע סורעווע האָט מען איהם צוגענומען אַהער.

אַשיפּאָווע איז געווען פון רב אלחננ'ען זעהר צופריעדען. „אַ שענער רב“ האָבען אַלע מסכים געווען, „אַ געהויבענער רב“.

אין דער גאַס, וואו רב אלחנן האָט געוואוינט, — דאָרט איז געווען אויך די אַלטע, גרויסע שוהל, אין וועלכער ער האָט געדאַווענט, — האָט זיך געפיהלט, אַז דער רב, רב אלחנן, וואוינט דאָרט.

שבת אין דערפריה נאָכ'ן דאַוונען. עס איז אַ הייסער, ליכטיגער, ווײַסער זומער־טאָג. מען איז שוין געקומען פון שוהל און מען זיצט זיך שבת'דיג, משפחה'ס־ווײַז אין די הײַזער, אַרום די שבת'דיג צוגעקליבענע טישען. די זון — אַ ליכטיגע, אַ פרעהליכע און אַ שבת'דיגע — גיסט איהר וואַרימע, עטוואס יום־טוב־פויליכע ליכט אין דער שבת'דיגער גאַס אַרײַן. אין גאַס שטעהט אַ לײַכטער, זילבערנער שטויב. אָקאָרשט איז די טשערעדע פון פעלד געקומען. אויף די גערטענער האָט דער שטויב קיין שליטה נישט. די גאַנצע גאַס איז שבת'דיג פוסט. מעהר נישט אויף דעם אַלטען, חורבה'דיגען גאַניק פון דער אַלטער, גרויסער שוהל זיצט זיך שמואל דער משוגע'נער. אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ אויסגעצויגענעם פנים און יונגערהײד מיט אַ גרויסען ווײַסען קאָפּ און באָרד. ער איז שוין פון אַ צײַט געקומען אַהער, און קיינער ווייס נישט, ווער ער איז, פון וואַנען ער איז. עפּיס ווי נית פון דער וועלט אַ מענש, און קיינער ווייס נישט, וואָס מוט ער דאָ צווישען קלאָרע, געזונטע מענשען. ער זיצט זיך אַליין אויף דעם אַלטען, חורבהדיגען גאַניק און קוקט שטומערהייד אויף דער זון. די פענסטער

פון די הייזער פון ביידע זייטען גאס זענען אָפען . דאָ , דאָר־ טען זעהט זיך אַרויס פון זיי אַ ווייסינקע , זומערדיגע קאָפּטקע , אַ זיידענע טיכעל , אַ שוואַרצער צעפּטשיק , אַ מאַנסבילשער קאָפּ מיט אַ שפּיציגער , סאַמעטענער יאַרמעלקע , אַ פרויען־קאָפּ אין אַ שייטעל ; עס פליהען זיך אַרויס , דורך דעם , דורך יענעם אָפענעם פענסטער , אין דער וועלט אַריין , אָבגעריסענע , פרעה־ ליכע שמועסען , אַנ'אָנפאַנג פון אַ קידוש , אַ האַלבער , אָבגעריסענער ניגון פון שבת'דיגע זמירות . און פלוצלונג , גלייך ווי דאָס ערשטע מאָל , זינט די וועלט איז בעשאַפען , גיסט זיך אַרויס פון אַ פענסטער אין גאַס אַריין אַ פרישער , ליכטיגער , געזונטער געלעכטער פון אַ יונגען , געזונטען קינד — שבת . און איבער דעם אַלץ שוועבט אין גאַס אַ ניגון , ער טראָגט זיך , אַ לעבעדיגער , פאַר דער זון , צווישען הימעל און ערד . ער זוכט וואָס ; אפשר אַ תיקון פאַר זיך , אפשר אַ מקום־מנוחה אין אַ מענשענס האַרץ . דער ניגון טראָגט זיך פון דער אַלטער , גרויסער שוהל אַרויס . אַזאַ טיפער , אַזאַ דבקות'דיגער , אַזאַ בענקענדיגער : „ובטו – בו – מח – דש – בכל – יום – ת – מיד – מע – שי – מע – שי – ברא – שית ! . . . — דער רב , רב אלחנן , דאַווענט נאָך .

מען האָט שוין אָבגעגעסען . מען האָט שוין נאָכ'ן עסען אַ ביסעל אָבגערוהט . די שבת'דיגע זון איז אַראָב פון מיטען הימעל . די הייזער פון דער שבת'דיגער גאַס , גלייך ווי זיי האָבען זיך שטיל , קוים וואָס מען בעמערקט , איינגעבויגען צו דער זון צו , און זיי פלעכטען אויף דער ערד לייכטע , שוואַרץ־ דורכזיכטיגע שאָטענס . שמואל דער משוגע'נער זיצט אויף אַ בענקעל נעבען אַ שטוב און קוקט אויף דער זון . אַ חברה יונגלעך זיצען אויף דער ערד נעבען איהם . ער דערצעהלט זיי , פון וואַנען נעהמט זיך אין דער ערד גאָלד : „די זון . . . די זון פערזייט אין דער ערד איהרע שטראַהלען . דאָרט וואַקסט פון זיי אַרויס גאָלד . . . די זון . . . די זון . . ." די קינדער מיט זייערע יונגינקע אויגעלעך און תמ'עוואַטע ליפּעלעך הערען איהם און גלויבען איהם . ניט ווייט פון זיי , נעבען אַ שטוב , אין אַ שאָטען , אויף די גרינע , פרישע , זומערדיגע גראָז זיצען זיך די איינוואוינער פון גאַס . מען זיצט זיך שבת'דיג , ווייבער

און מאַנסבי:ל, און מען רעדט; מען דערצעהלט, וואָס יעדערן האָט אין זיין לעבען געטראָפען, מען ווערטעלט זיך, מען לאַכט. אין דערינען ווערט אַ גערודער. די מאַנסבי:ל שטעהען אויף פון זייערע ערטער און שטעלען זיך, די ווייבער חאַפען זיך פאַר זיך; די פערריכט איהר זיידענע פאַטשיילע אויפ'ן קאָפ, דורך וועלכער עס האָט זיך אַרויסגעשטאָרטשעט אַ בינדעל שוואַרצע, שענע האָהר, די — איהר ברעג קלייד פון אונטען, נאָך ווער מאַכט צורעכט, אויף וויפיעל עס איז נאָר מעגליך, איהר וויסע, שענע ברוסט, פון וועלכער עס זויגט אַ שענעס, פולינקעס, געזונטעס קינד — דער רב געהט פון שוהל. און רב אלחנן געהט זיך פון שוהל געלאַסען, פערטראַכט אין זיך. זיין שוואַרצע, אַטלאַסענע קאַפאָטע אויף די פלייצעס. דער וויסער טלית מיט די שוואַרץ=בלויע פאַסען תכלת זעהען זיך אַרויס פון די אָפענע פאָלעס און זיי פינקלען אַנטקעגען דער זון. און דאָס קיילעכדיגע שטריימעל אויף זיין גרויסען, פעסטען קאָפ, מיט איהר שוואַרץ=סאַמעטענער דעק, בלישטשעט. ער געהט זיך; זיין פנים איז דורכגעדרונגען מיט שבת'דיגע תפילות, און ער זינגט זיך שטיל, פאַר זיך, אַ ניגון אָהן ווערטער. אַ יונגעל, אַ שטיפער, פערלאָזט זיין חברה און לויפט אַנטקעגען איהם, הויבט אויף שטיפעריש=לעבעדיג זיין קאָפ אין דער הויך, צו רב אלחנן'ס פנים צו, גלייך ווי ער איז גרייט אַרויפצוחאַפען זיך מיט אַלע פיער צו איהם אויף זיין גאַרטעל און אויף זיינע פלייצעס אַרויף, און ער שרייט פרעהליך:

— גוט שבת, גוט שבת!

רב אלחנן'ס אויגען גלעטען דאָס קינד אַזוי גוט, אַזוי ווייך. ער שאָקעלט איהם מיט'ן קאָפ און שמייכעלט:

— גוט שבת, קינד, גוט שבת.

ער דערגרייכט צו די אויפגעשטאַנענע יודען. מען זאָגט איהם מיט גרויס דרך ארץ:

— גוט שבת, רבי, גוט שבת!

רב אלחנן קעהרט אום צו זיי אַ ליכטיגען און אַנ'ערנסטען פנים און שאָקעלט צו זיי מיט'ן קאָפ:

— גוט שבת, יודען, גוט שבת.

ער געהט זיך אַוועק ווייטער שטיל, שבת'דיג צו זיין היים

צו, און הינטער איהם שושקען זיך אַלע שטילערהייד:

— אָט דאָס איז אַ יוד!... דאָס איז אַ יוד!..

פון טאָג צו טאָג איז געוואַקסען אין אַשיפּאָווע ר' אלחננ'ס נאָמען. מען האָט זיך מיט איהם געלויבט, און מען האָט זיך מיט איהם געבענשט. נאָר רב אלחנן, זינט ער איז אַרײַנגעפאָהרען אין אַשיפּאָווע, איז בײַ זיך שטאַרק טרויעריג געוואָרען. עס זענען דאָך פערשפּרייט איבער אונזערע קעפּ שטומע, שטומע הימלען. פאַר אונזערע אויגען שטאַרבען שטומערהייד מענשען, מחשבות, חלומות. דער טאָג, דער ליכטיגער טאָג האַלט אין זיך פערשלאָסען אַ שטומען סוד פון אַ וועלט אויף יענער זייט ליכט און טאָג... און די נעכט, די שוואַרצע, פול מיט סודות, שטומע נעכט! פערבענקט זיך אַ מענשען און ער טרויערט, טרויערט און טרויערט.

אָפט, זעהר אָפט פלעגט זיך בײַ רב אלחננ'ען אַרויסרײַסען פון האַרצען אַ טיעפער, טיעפער זיפץ. זײַן ווײַב, די רבי'צין, חיה, אַ יודענע אין מיטלען וואוקס, מיט אַ צאַרטען בלייכען פנים, אַ פרומע, אַ קרענקליכע, און מיט אַ אונרוהיגער נשמה, פלעגט פרעגען בײַ איהם:

— אלחנן, וואָס זיפצסטו?

ער פלעגט ענטפערן ווי פאַר זיך:

— איך האָב דאָס פריהער געוואוסט... דעם טאָג וואָס מיר זענען אַרויסגעפאָהרען פון סורעווע, האָט זיך מיר אַלץ אויפגעמישט הלכות אבלות... וועגען וואָס פאַר אַ ענין איך זאָל נישט דאַרפען אײַנקוקען אין שולחן ערוך, אַלץ פלעגט זיך מיר אויפמישען הלכות אבלות...

און שטיל, עטוואָס פערשעמט, אָבער זיכער פלעגט ער זאָגען ווײַטער:

— איך האָב שוין מײַנע סמנים... אַלעמאָל ווייס איך אַלץ פאָראויס... איך ווייס...

רב אלחננ'ס זיכערע שטים, זײַן קאַלטער בליק דערבײַ פלעגט דערשרעקען די דאָזיגע קראַנקע און אונרוהיגע נשמה, און זי פלעגט פחד האָבען צו פרעגען מעהר.

נאָך איידער רבּ אלחנן איז אַריינגעפאָהרען אין אַשיפּאָווע, פלעגט אָפט דריקען זיין האַרץ אַ מחשבה, אַ גרויסע, און אַ פּחד פלעגט איהם אָנכאַפּען פאַר איהר. נור איצט וואַקסט זי און וואַקסט ביי איהם אין האַרצען און לאָזט איהם ניט רוהען. ער פיהלט, אַז ער איז ניט דאָס, וואָס ער דאַרף זיין. דער בּעל שם טוב, רבּ לוי׳ק בּערדיטשעווער, דער מעזיריטשער, רבּ נחמן בּרעסלעווער — זיי זענען אַנדערע מענשען געווען. נו, ער איז אַ גרויסער למדן אין נגלה, גרוים אין קבּלה, אָבּער ער איז ניט דאָס, וואָס ער דאַרף זיין. און פיהלען פיהלט ער אין זיך עפּיס גרויסעס, עפּיס מורא׳דיגעס, עפּיס אַזוינס, פול מיט וועהטאָגען און ליידען, פול מיט ליכט און אין סוף. נאָר אַ גרויסע האַנד פון אַזוינעם, וועלכען ער זעהט נישט און פערשטעהט ניט, בּעהאַלט עס, פערשליעסט עס און עס פערשטומט טיעף, טיעף ביי איהם אין האַרצען.

שטענדיג חלומ׳ט איהם: ער איז אָנגעטאָן אין זיין אַטלאַסענער זופּעצע, פערגאַרטעלט מיט זיין זיידענעם גאַרטעל, אויפ׳ן קאָפּ זיין שטריימעל. ער שטעהט אויף אַ גרויסען, הויכען בּאַרג. אַלע יודען שטעהען נעבּען בּאַרג און קוקען צו איהם. ער פערשפּרייט זיינע העגד און רופט:

— יודען... גאָט האָט אַזוי געזאָגט...

און פּוסט און קאַלט ווערט זיין האַרץ, זיין נשמה, ווען ער כאַפּט זיך אויף פון זיין חלום. איינער אַליין זיצט ער אין זיין צימער. אין צימער איז פּוסט און שטיל. אַ גרויסער אַלמער מיט אַלטע, אַלטע ספרים שטומט אַנטקעגען איהם אַזוי ענטשלאָסען, אַזוי קאַלט... טויט זענען די ווענט אַרום איהם און הויך, אַזוי ענטשלאָסען, אַזוי קאַלט...

שבּת אין דערפריה, ווען ער קומט פון שוהל. ער געהט זיך אַרום איבּער׳ן עס=צימער, ער זינגט די פאַר=קידוש׳דיגע זמירות. די לינקע האַנד זיינע איז אין דעם זיידענעם גאַרטעל פערשטעקט, מיט דער רעכטער קנאַקט ער צו הילכיג, צום טאַקט, דעם טיעפען, מיט בּענקשאַפט פולען זמירות=ניגון. צוזאַמען מיט דעם זמירות=ניגון קלינגען נאָך אין זיין נשמה זיינע ניגונים פון די טיעפע, טיעפע שבּת׳דיגע תפילות. ער שטעלט זיך אָבּ נעבּען אַ פענסטער. דורכ׳ן פענסטער זעהט זיך אַרום

אַ ברייטער, אַ פרייער שטח, זומערדיגע ליכט איז שבת'דיג פערגאָסען אויף גאָט'ס וועלט. דאָרט, ווייט, ווייט אויף דעם ברייטען, פרייען שטח שטעהט זיך אַנ'איינזאַמער, אַלטער, אַלטער בוים, אַליין... אַליין אין מיטען אַ גרויסען, פרייען פעלד. ער פערטיעפט זיך אין זיך. זיינע אויגען זענען פערטראַכט און געווענדעט אין הימעל אַריין. ווייט, ווייט זענען זיי איצט אַוועק פון איהם. דער הימעל האָט זיי פערוועבט מיט חלומות. ער וועבט זיינע אויגען, זיין האַרץ, זיין מוח. דער הימעל פערוועבט זיין נשמה מיט אַלטע, טיעפע חלומות, בעהאַלטען דאָרט ווייט, ווייט, אין אַ וועלט, וואָס אַנ'אַלט, ווילד פאָלק האָט בעשאַפען... דאָס בלוט פון אַנ'אַלטען, אַלטען, ווילדען פאָלק, וואָס האָט געפליסט אין זיינע אָדערען, די פאַרבען פון אַ טויזענד-יאָהריגען, ווילדען פאָלק אין זיין נשמה, פלעגען זיך אינגאַנצען אויפוועקען און אויפלעבען, און דער הימעל איז אין זיין האַרץ געווען, זיין האַרץ אין הימעל — אייביגקייט!...

און אַז די רבי'צין חיה פלעגט איהם אויפוועקען פון זיינע חלומות, פלעגט איהם רופען צום טיש עסען, פלעגט ער זיך פיהלען אַזוי פרעמד פון אַלץ, וואָס אַרום איז... אַזוי ווייט... אַלץ אַרום איהם איז פוסט און קאַלט...

און עס איז געוואַקסען ביי רב אלחנן אין האַרצען אַ גרויסער, גרויסער טרויער. ער פלעגט וועלען ווען מלחמה האַלטען מיט זיך אַליין. עס טרעפט, ער זיצט שפעט ביי נאַכט ביי זיך אין צימער, נעבען טיש, ביי אַנ'אַלטען, אַלטען ספר. זיין נשמה טרינקט זיך אין טרויער און בענקשאַפט. ער פיהלט ניט, ער זעהט ניט אַרויס פאַר זיך קיין סוף צו דעם, וואָס נעהמט אַרום אַזוי זיין האַרץ, און ער פלעגט נעהמען טענה'ן צו זיך אַליין:

— אלחנן — לעבעדיגער!.. אלחנן!.. די אמת'ע צדיקי הדור פלעגען דינען גאָט מתוך שמחה... לעבעדיגער...

ער פערלאָזט דעם טיש מיט'ן ספר אויף איהם. געהט אַרום האַסטיג איבער'ן צימער, נעהמט פאַטשען מיט די הענד מיט היץ, מיט דבקות, מיט התלהבות:

— אלחנן — לעבעדיגער... לעבעדיגער... לעבעדיגער!..

נאָר אינעווייניג אין האַרצען פּלעגט דריקען און פּרעסען אַ מחשבה, אַ ביטערע, אַ טרויעריגע: די אמת'ע צדיקי הדור האָבען געוואוסט, האָבען איהם פערשטאַנען... מיט זיינע הנהגות... זיי האָבען פערשטאַנען... דער בעל שם טוב, רב לוי'ק בערדיטשעווער, דער מעזיריטשער, רב נחמן ברעסלעווער — אַנדערע זענען זיי געווען... אַנדערע... און די דאָזיגע מחשבה פּלעגט פערנעהמען זיין מח, זיין האַרץ, זיין נשמה.

רב אלחנן האָט אָנגעהויבען דאָס רוב טאָג און נאַכט צו פערברענגען אין דער גרויסער, אַלטער, אַלטער אַשיפּאָווער שוהל.

ווי פאַר זיך, ווי אַליין איז זיך געשטאַנען אין גאַס אָט די דאָזיגע אַלטע, הילצערנע שוהל מיט איהר אַלטען, הורבה'דיגען גאַניק. העכער איז זי פאַר אַלע אַשיפּאָווער הייזער, און אַרום איהר איז לעדיג. די אַרומיגע הייזער האָבען דרך ארץ פאַר איהר און שטעהען פונדערווייטענס. און אינעווייניג רוהט אין איהר אַ אַלטע, אַ גרויסע, אַ הייליגע וועלט. די הילצערנע ווענט, צוקריטמטע אין די ווינקעלעך פון אַלטקייט, זענען ערטערווייז פערמאָלט מיט לייבען, הירשען, עופות און פערשידענע קווייטען. עס איז וואָס טיעפעס פערשריבען געוואָרען אויף די דאָזיגע ווענט, עס איז פערשריבען געוואָרען מיט אַ שטומער, אַלטער שפּראַך, אַ שפּראַך פון חיות, עופות און קווייטען־מאָלונגען, אַזוינעס בעהאַלטענעס, פערבאָרגענעס אין זיך... אין מערב־זייט, נעבען דעם גרויסען אַלמער מיט ספרים איז אַ מנורה אויסגעמאָלט מיט זיעבען רעהרען. דוכט זיך: ווער עס איז זוכה, זעהט, ווי תמיד, תמיד ברענט זי. אויף דעם אַלטען אָרון הקודש שטעהען פון האָלץ געשניטען צוויי גרויסע לייבען. זיי שטעהען איינס קעגען דעם צווייטען און זיי ווייסען ביי זיך שטאָלץ, אַז זיי היטען דאָ וואָס גרויסעס, אַלטעס, הייליגעס. דער באַלקען איז אַ הויכער, הויכער, אַ קיילעכדיג־שפּיציגער. ווייטער שמעלער, ווייטער — שמעלער. און אַ חילדע, אַ פערביטערטע עקשנות איז אין זיין חלל בעהאַלטען...

שטומע, שטומע הייליגע סודות טראָגען זיך רוהיג, פערוויכלט אין זיך, אין דער גאַנצער שוהל אַרום. זיי שוועבען אויף די אַלטע ווענט, אויף דעם גרויסען אַלטער ספרים דאָרט נעבען הרובע, איבער דער בימה, איבער דעם אַלטען אָרון הקודש מיט זיינע צוויי גרויסע לייבען, אויך אין חלל פון דעם הויכען קיילעכדיג-שפּיציגען באַלקען... די סודות טראָגען אין זיך גרויסע גרוי-אַלטע מחשבות פון אַ וועלט, וועלכע איז פערצוימט, פער'חתמ'ט אָט אין די אַלטע ווענט און באַלקענס. אַ וועלט אַ צופעליגע דאָ, אונטער דעם הימעל, וואו זי געפינט זיך, אויף דעם שטיקעל ערד, וואו זי שטעהט, אָבער אַ גרויסע, אַ הייליגע, אַ גרויע... אַ וועלט אַ פרעמדע אויף יענער זייט שוהל, אויף יענער זייט אַשיפּאָווע, אָבער אַזוי בעהאַלטען אין זיך, פערבאָרגען פאַר פרעמדע...

רב אלחנן פלעגט פריה קומען אין שוהל אַריין. אין שוהל פלעגט זיין פנים ווערן מוטיגער, ליכטיגער, הייליגער. ער טוט אָן דעם טלית און תפילין. דער עולם קלייבט זיך אין שוהל צונויף. מען טוט זיך אָן אין טלית און תפילין. דער שמש, אַ אַלטער, אַ גרויער יוד, מיט אַנ'ערנסטען פנים, צינדט אָן ביים עמוד די ליכט. ער טוט עס גערן און בעטראַכט, גלייך ווי ער זאָגט פאַר זיך אַליין שטיל און ערנסט: „דער טאָג, די ליכט פון טאָג, דאָס, טאַטע אין הימעל — איז דיינס... דיינס... מיר, מענשען, האָבען זיך אונזערע ליכט... פון דיין כבוד וועגען, פאַר דעם כבוד פון די תפלות צינדען מיר עס אָן..." רב אלחנן שטעלט זיך אויף זיין אָרט, ביים אָרון הקודש, מיט'ן פנים צום וואַנט. מען דאַווענט מיט ווילדע בעוועגונגען, מיט בענקענדיגע שטימען, מיט אויגען פערטראָגענע פון דער וועלט; עס טראָגט זיך אין שוהל אַ ווילדע תפלה פון פערבענקטע הערצער, וועלכע האָבען אַמאָל גוטעס און ליכטיגעס געהאַט... זיי האָבען עס אָנגעוואָרען. און זיי בעטען עס... זוכען עס... אַזוי איז נאָר מתפלל אַ ווילד פאָלק, וואָס איז אין גלות פערוואָגעלט און בענקט, בענקט נאָך איהר ווילדקייט... רב אלחנן שטעהט זיך, נעבען אָרון הקודש, מיט'ן פנים צום וואַנט. ער איז איינגאַנצען איינגעהילט אין זיין טלית. ער איז שטיל, פערטיפט אין זיך, אין די תפלות,

גלײַך און פֿעסט שטעהט ער אויף זײַן אָרט, נאָר דאָך ווי ניט אויף דער וועלט, ווי ניט אויף דער ערד איז ער איצט. און עס איז גלײַך, ווי פֿון דעם גאָט פֿון דער גרויסער, גרויער, הייליגער וועלט, וועלכע שוועבט דאָ אין דער אַלטער שוהל, איז ער פֿאַר אַ עדות אַהער געשיקט. פֿאַר אַ עדות, אַז גרויס, גרויס און הייליג איז די דאָזיגע וועלט. עס איז גלײַך, ווי פֿאַר אַ הייליגען, זיכערען שומר האָט איהם דער גרויסער גאָט אַהער געשיקט. און ער היט, ער היט די טיפֿע, גרויסע, אַלטע, הייליגע וועלט...

נאָכ'ן דאַווענען. פּוסט איז אין שוהל. די הײַנטיגע תּפֿלות טוליען זיך, בעהעפֿטען זיך מיט די ביז־הײַנטיגע. מיט די אַלטע, לאַנג־יאָהריגע, לאַנג דורות'דיגע תּפֿלות. מיט נאָך אַ תּפֿלה פֿערהייליגט איז די שוהל, מיט נאָך אַ תּפֿלה טיפֿער, מיט נאָך אַ תּפֿלה גרויער. עס איז שטיל, שטום, הייליג און גרויס... שמואל דער משוגע'נער טראָגט זיך אַרוים שטומערהייד פֿון אַ ווינקעל נעבען הרובע. ווען מען האָט געדאַווענט, איז ער זיך געזעסען אַליין פֿאַר זיך בײַ דער הרובע. ער געהט צו אַ פֿענסטער צו, שטעלט זיך אויף אַ באַנק און קוקט אין פֿענסטער אַרוים צום הימעל, צו דער זון צו. ער קוקט אויף דער זון און רעדט פֿאַר זיך, שטיל, משוגע: די זון... די זון... די זון...

רב אלחנן געהט זיך אַרום אין דער שטומער, אַלטער, הייליגער שוהל אַהין און צוריק. זײַן טלית איז איבער'ן קאָפּ פֿערדעקט ביז'ן של ראש. אַ שטאָלצער, אַ טיפֿער, אַ ליכטיגער פּנים קוקט פֿון טלית אַרוים. ער געהט זיך אַרום היימיש, בײַ זיך. ער איז פֿערטיפֿט אין זײַנע מחשבות. אין זײַנע מחשבות טראָגט זיך איצט רב לוי'ק בערדיטשעווער. ער טראַכט וועגען איהם:

— ער, רב לוי'ק בערדיטשעווער, האָט אין זיך אַ סך תּקיפֿות געהאַט. שטענדיג פֿלעגט ער פֿאַר גאָט מצדיק זײַן אויף יודען... פֿלעגט טענה'ן מיט איהם אָט אַזוי, ווי מען טענה'ט מיט אַ מענשען. פּראָסט... אָפֿען... אַלע, אַלע צדיקי הדור זײַנען געווען תּקיפֿים בײַ זיך... זיי האָבען „איהם" געוואוסט. זיי האָבען איהם פֿערשטאַנען. און דאָס, וואָס זיי האָ־

בען געדאַרפט פון איהם, האָבען זיי ביי „איהם" געפאָדערט.. מיט תקיפות... געמאָהנט...

און ער טראַכט וועגען זיך טרויעריג, טרויעריג:

— איך פערשטעה „איהם" ניט... פערשטעה „איהם" ניט... איך ווייס „איהם" ניט...

און פלוצלונג: אַ וואַרימע, פול מיט התלהבות, היילינע האָפנונג נעהמט דורך זיין האַרץ, זיין נשמה. ער טענה'ט צו זיך אַליין, מיט שטאָלץ, מיט מסירת נפש:

— אלחנן!.. מעהר תקיפות אין זיך... פאָדער פון „איהם"... מיט תקיפות... מאָהן!..

ביי נאַכט. עס איז שוין שפּעט אין דער נאַכט. רב אלחנן זיצט אין שוהל, נעבען לאַנגען טיש, ניט ווייט פון דעם גרויסען אַלמער מיט ספרים. אַליין איז ער איצט אין שוהל. ער איז אָנגעטון אין זיין שוואַרצער זיידענער זופּעצע, פערגאַרטעלט מיט דעם זיידענעם גאַרטעל. אויפ'ן קאָפּ זיין שטריימעל. אויפ'ן טיש ברענט אַ לאָמפּ. דער לאָמפּ בעלייכט נאָר רב אלחנן'ען און די אַלטע, גרויסע גמרא, וואָס ליגט אָפען פאַר איהם אויפ'ן טיש. די אַלטע, גרוי־אַלטע וועלט, וועלכע רוהט דאָ אין שוהל, איז איצט פערדעקט, פערטוליעט מיט גרויסע, געדיכטע שאָטענס. די שאָטענס זענען דורכגעדרונגען מיט סודות. אַלטע, גרויסע, היילינע נשמות; די נביאים, די תנאים און די אמוראים, דער זוהר הקדוש און דער בעל שם טוב האָבען זייערע שאָטענס דאָ געלאָזען. זיי ציהען זיך פון דעם גרויסען אַלמער מיט ספרים. זיי טוליען זיך איינס צום צווייטען און פערדעקען מיט זיך די גרויסע, טיעפע, טיעפע וועלט, וועלכע רוהט איצט דאָ. און עס איז גלייך, ווי עס ווערט אין שוהל איצט, ביי נאַכט, דערצעהלט, שטיל, שטום און בסוד: פער'חתמ'עט, בעהאַלטען איז דאָ אַ וועלט, אַ גרויסע, אַ היילינע וועלט. זי האָט זיך אַמאָל ענטפּלעקט. גענומען וועבען איהר אייביגקייט. האָט זיך אין מיטען אָבגעשטעלט, פערוויקעלט זיך, בעהאַלטען זיך אין זיך און וואַרט... און וואַרט...

רב אלחנן זיצט ביים טיש פאַר דער גמרא. ער לערנט:

— ת — — נו רב — נן... האָבען די רב — —

נן געלעה — רנט. די רב — — נן רב — — נן געלעה — רנט...

אַ טיפע, פול מיט וועהטאָגען, בענקעניש קלינגט אין זיין שטים. אזוי בענקט נאָר איין עק וועלט נאָכ'ן צווייטען, די ערד — נאָכ'ן הימעל, מענשען נאָך די קומענדיגע דורות. זיין שטימע בענקט, בענקט און זוכט הילף אין זיך אליין:

ת — — נו רב — — נן... ת — — נו רב — —
ן... האָבען די רב — — נן געלעה — רנט... די רב —
נן... רב — — נן רב — — נן געלעה — —רנט!..

רב אלחנן פערלאָזט דעם טיש. די בענקעניש הויבט איהם אויף פון אָרט. ער געהט אַרום אין שוהל הין און צוריק. ער טענה'ט:

— רבונו של עולם!.. וואָס ווילסטו פון מיר?.. רב לוי'ק בערדיטשעווער פלעגט רעדען מיט דיר אָפען... פראָסט... איך... איך פרעג ביי דיר, וואָס ווילסטו פון מיר?..

ער געהט צו צום אַלמער ספרים. ער שטעלט זיך אַוועק נעבען איהם. עס איז גלייך, ווי ווער פון די אַלטע שאָטענס, וועלכע שוועבען איצט ביי נאַכט דאָ אין שוהל, איז תחית המתים אויפגעשטאַנען. און ער שטעהט אַ לעבעדיגער, אַ הויכער, אַ פעסטער, אָנגעטאָן אין שוואַרצע זיידענס מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ. רב אלחנג'ס פנים איז ליכטיג, שטאָלץ און פול מיט קדושה. ער פערטיפט זיך וואו, ער טראָגט זיך אַוועק וואו ווייט, ווייט. אין זיין נשמה פליסט אַ התלהבות'דיגער, ליכטיגער, הייליגער קוואַל. פאַר זיינע אויגען איז איצט ליכטיג... די גאַנצע וועלט, דער אין־סוף איז אָנגעטאָן אין אַ מלבוש פון ליכטיגקייט. אַ קלאָרע, הייליגע, גאָט'ס־ליכטיגקייט... אַ אייביגקייט־ליכט... עס איז ליכטיג... ליכטיג... ליכטיג...

רב אלחנן טענה'ט:

— רבונו של עולם!.. איך גלויב אין דיר... ניט גלויבען קאָן מען ניט... איך פיהל דיך... איך זעה דיך... דיין ליכט טוט אָן, ווי אין אַ קלייד, די גאַנצע וועלט... דיין כבוד איז פול פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטען... אין אַלע ספירות ביזטו פאַרהאַן, אין אַלע נשמות, אין אַלע לבושים, אין אַלע מדרגות... אומעטום — דאָ... די ליכט פון טאָג

— דײַן שײַן איז עס, דײַן ליכט איז בעגאָסען אויף וועלדער, אויף
פעלדער, ימים און טײַכען, אויף די הויכע בערג, אויף די קלײַ=
נע גרעזעלעך, אין די טיעפסטע טאָלען ... איך גלויב אין דיר ...
אומעטום זעה איך דיך . ״. ווען דו וואָלסט מיך אין אַ פינסטערער
גרוב בעשאַפען, וואָלט איך דיך דאָרט אויך געפיהלט, געזעהן .
ווען דו וואָלסט מיך אַ בלינדען בעשאַפען, מיט מײַנע בלינדע אוי=
גען וואָלט איך דיך געזעהן ... איך זעה דיך ... מיר איז ליכ=
טיג ... ליכטיג ... אָבער פאַרוואָס פערשטעה איך
דיך ניט ? ... איך ווייס דיך ניט . איך פערשטעה ניט דײַנע
הנהגות ... איך פיהל, אַז אַ גרויסע מחשבה איז פערבאָרגען פון
אונז, מענשען ... פערבאָרגען ... פערבאָרגען ... פערבאָרגען ...
עפען אויף מײַנע אויגען . זײַ זי מיר מגלה ... אין דער תורה
האָסטו זי בעהאַלטען ? .. אין דער כלה=תורה ? .. נעהם אַראָב
דעם לבוש פון דער כלה=תורה ... דעק זי אָב . איך וויל איהרע
סודות וויסען ... זײַ מיר מגלה דײַן פערבאָרגענע מחשבה ...
איך וועל נאָכדעם אַרומגעהן איבער דײַן וועלט טאָג און נאַכט,
וואָך און שבת . איך וועל וועגען איהר אַלעמען דערצעהלען, אַלע=
מען פון איהר מאַכען וויסען ... זײַ זי מיר מגלה ... איך וויל
דיך וויסען . איך וויל דיך פערשטעהן ... פאַרוואָס ענטפלעקסטו
זיך ניט צו די, וואָס דאָרשטען דיך צו וויסען, דיך צו פער=
שטעהן ... דו האָסט בעשאַפען מענשען, בעוויזען זײַ דײַן ליכט
און בעהאַלסט, פערבאָרגסט פון זײַ דײַנע מחשבות ... דו ביסט
אומגערעכט ... אומגערעכט ... אומגערעכט ...

רב אלחנן שפאַרט אָן זײַנע עלענבויגענס אָן אַ פּאָליצע פון
ספרים אין אַלמער . בעהאַלט זײַן פּנים אין די הענד . ער זעהט
פאַר זיך אַ גרויסען, אַ ליכטיגען גאָט, און ער פיהלט, אַז דער
גרויסער ליכטיגער גאָט איז אומגערעכט .

און מיט שטאָלץ, מיט מסירת נפש, אָהן כּעַז, אָבער פעסט,
זיכער און איבערצײַגט אין דעם טענה'ט ער :

— דו ביסט אומגערעכט ... אומגערעכט ... אומגע=
רעכט ...

און עס איז געווען נאַכט, עס איז געווען טאָג . עס איז גע=

ווּ[ן] וואָך, עס איז געווען שבת. רב אלחנן׳ס נשמה האָט געבענקט, געטרויערט און געטרויערט.

וואָס איז געווען אַזוינס אין אַ שיפּאָווע, וואָס האָט אַזוי גע־וועקט רב אלחנן׳ן, האָט אַזוי אומרוהיג געמאַכט זיין נשמה?.. די אַלטע אַשיפּאָווער שוהל?.. די ברייטע, אָפענע פעלדער אַרום אַשיפּאָווע?.. אפשר דער שטילער, ווייסער, ווייכער טייך דאָרט הוּצ׳ן שטעדטיל, אין מזרח זייט, מיט זיינע איינזאַמע, אַלטע בוימער, וואָס היטען איהם?... ווער ווייס?...

אין שטעדטיל האָט מען אָנגעהויבען צו וואונדערען זיך: „דער רב... דער רב איז אַזוי ווייט פון אַלעמען, אַזוי פרעמד צו אַלעמען...“ די ווייבער האָבען געחלומ׳ט צווישען זיך, האָבען איינע דער צווייטער זייער וואונש פערטרויט:

— בעקומען אַ ברכה פון דעם רב... אַ ברכה פון דעם רב...

און רב אלחנן פיהלט, אַז ביי איהם אין האַרצען, אין זיין נשמה וואַקסט גרויסעס, גרויסעס, מורא׳דיגעס, עס טראָגט זיך אין זיין האַרצען אַזוינעס פול מיט וועהטאָגען און ליידען, פול מיט ליכט און אין־סוף. אַ האַנד אַ גרויסע, וועלכע ער זעהט ניט, ער פערשטעהט ניט, בעהאַלט עס, פערשליסט עס און פערשטומט עס טיעף, טיעף ביי איהם אין האַרצען. נאָר ער מאָהנט פון „איהם“, ער פאָדערט, אַז די האַנד זאָל אַראָבגענומען ווערען פון זיין האַרצען, ער טרויערט איבער דעם און ער וואַרט, ער וואַרט, ער וואַרט...

ס איז זומער, שבת־צו־נאַכט. רב אלחנן איז ביי זיך אין דער היים. זומער שבת־צו־נאַכט געהט ער ניט אין שוהל. ער איז ביי זיך אין שטוב, אין זיין צימער. ער איז אָנגעטאָן נאָך שבת׳־דיג. אין זיין שבת׳דיגער זיידענער שוואַרצער זופּעצע, מיט דעם שבת׳דיגען זיידענעם גאַרטעל פערגאַרטעלט, מיט דעם שבת׳דיגען שטריימעל אויף זיין פּעסטען, שטאָלצען קאָפּ. אָקאָרשט האָט ער געענדיגט זינגען די שבת־צונאַכטיגע זמירות. די שענע, די בענ־קענדיגע, דבקות׳דיגע זמירות. אין זיין נשמה קלינגט נאָך מיט בענקעניש: „אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי...“

ער זיצט ביים טיש, נעבען אַ[ן] [אָ]פענעם פענסטער, איבער דעם זוהר. גאַנץ אַשיפּאָווע שלאָפט. עס איז נאַכט, נאַכט...

שטילעם, שטילעם איז פערגאָסען אויף די ברייטע, אָפענע פעלדער אַרום אַשיפּאָווע. אויף דעם טײַך דאָרט, חוץ'ן שטעדטיל, אויף זײַנע אַלטע בוימער, וואָס היטען זײַנע ברעגען, אַזוי איינזאַם, אַליין... די שטילקייט נעהמט אַרום דאָס וואַסער, יעדען גרעזעל, יעדען בוים אויף די פעלדער, יעדען שטיינדעלע בײַם טײַך.

נאַכט. אַ ליעבע, אַ טיעפע, אַ שטומע זומער־נאַכט. אַשיפּאָווער הײַזער טאָרטשען שטומערהייד אין דער שטילער נאַכט אַרײַן, מיט עקשנות פאַר זיך אַ אָרט פערנומען. צופעליגע, מחשבות אין אַ אייביגער, אייביגער נאַכט...

די לבנה שײַנט אין דער שטילער נאַכט אַרײַן. די לבנה אַ בלאַסע, אַ קלאָרע, שײַנט רוהיג. ניט צוליעב קיינעם. ווי פאַר זיך.

נאַכט. אַ נאַכט פאַר זיך אַליין. מיט זיך און אין זיך. די הימלען, די שטערען, די לבנה — זיי טראַכטען, זיי רעדען רוהיג, מיט זיך אַליין און פאַר זיך:

— עס איז נאַכט...

— איצט איז די ערד געגליכען צו אונז...

— דעם אָנהויב און דעם סוף נעהמען מיר אַרום. דער אָנהויב און דער סוף איז אין אונז, מיר אַליין זענען עס...

— וואָס?... וואָס איז גאָט, ערד, מענש?.. ווער ווייס?...

— ווער ווייס?...

רב אלחנן זיצט בײַ זיך אין צימער בײַם טיש, נעבען אַנ'אָפענעם פענסטער. אויפ'ן טיש, פאַר איהם, ליגט אָפען דער אַלטער זוהר; רב אלחנן קוקט דורכ'ן פענסטער אין גאַס אַרויס און טראַכט וועגען טאָג און נאַכט, וועגען גאָט, וועגען דעם טיעפען, טיעפען זוהר.

רב אלחנן שטעהט אויף פון טיש, געהט אַרום איבער זײַן צימער הין און צוריק. זײַן שטאַרקער, שטאָלצער, טראַכטענדער שטערן איז פערטיעפט אין מחשבות; זײַנע קאָרע, גרויסע, ווײַסע, טיעפע, בענקענדיגע אויגען לײַכטען און זוכען וואָס... ער געהט אַרויס פון שטוב. ער געהט אויפ'ן גאַניק אַרויס. נאַכט. די לבנה שײַנט אין דער שטילער נאַכט אַרײַן. אַ בלאַסע, אַ קלאָרע, שײַנט

רוהיג. ניט צוליעב קיינעם, פאַר זיך. רב אלחנן פערטיעפט זיך אין דער נאַכט, אַ תפלה טראָגט זיך ביי איהם אין האַרצען:

— גאָט... איך גלויב... דו ביסט דער טאַטע. די תורה איז די כלה. מיר, דיין פאָלק ישראל — דער חתן. נעהם אַראָב פאַר דעם חתן דעם לבוש פון דער ליעבער כלה... דעק פאַר מיר אָב מיין שענע כלה, איך וויל איהרע סודות וויסען...

און ער טראַכט:

— עס וועט געשעהן... אויף וואָס ער וואַרט, וועט געשעהן... ער וואַרט... ער וואַרט...

ניט ווייט פון גאַניק נעבען אַ שטוב שטעהט שמואל דער משוגע׳נער. זיינע אויגען זענען יונג, און זיין קאָפּ און באָרד איז עפּיס אַזוי משונה, פאַר דער צייט ווייס, גרוי. זיין הויכע, דאַרע פיגור טוליעט זיך אין זיך אליין, עפּיס אַזוי ביטער, אומרוהיג. ער וויל זיך וואו באַהאַלטען?.. וואו?.. אין זיך אליין, אין זיין שאָטען, אין אַ וואַנט פון אַ שטוב פערבאָרגען צו ווערען?... ער טוליעט זיך, טוליעט זיך אין זיך אליין, אין זיין שאָטען. עפּיס אַזוי ביטער, אומרוהיג. ער הויבט אויף זיינע אויגען צום הימעל צו, און ער געהט אַוועק אַ היין, דאָרט צו, וואו דער ווינקעל הימעל איז ווייס. די זון האָט דאָרט איהר וועג געלאָזען, ניט צוגענומען מיט זיך. ער געהט אַריין אַהין, איבער די שלאָפעדיגע, שטילע, נאַכטיגע גאַסען. טוליענדיג זיך משוגע, אין זיך, אין זיין שאָטען...

רב אלחנן שטעהט אויפ׳ן גאַניק. ער איז פערטיעפט אין דער נאַכט. זיין נשמה פרעסט אַ טרויער, אַ בענקעניש. ער וואַרט... ער וואַרט... ער וואַרט...

ער געהט אַראָב פון גאַניק. ער געהט איבער׳ן גאַס. ער פערלאָזט די גאַס און געהט ווייטער. ער געהט חוצ׳ן שטאָדט, אַ ברייטע, אַ פרייע פעלד איז דאָרט פאַראַן. אַנ׳איינזאַמער, אַני־אַלטער בוים שטעהט דאָרט אליין... איינזאַם, אליין אין מיטען אַ גרויסען פרייען פעלד... ער געהט אַהין, חוצ׳ן שטאָדט, אין פעלד אַריין:

— דער בעל שם טוב פלעגט זיך אויך מיחד זיין אליין, אליין אין די פעלדער...

נאַכט. אַ נאַכט פאַר זיך אליין. מיט זיך, אין זיך. די

הימלען, די שטערען, די לבנה — זיי טראַכטען, זיי רעדען רו-
היג, מיט זיך אַליין און פאַר זיך:

—עס איז נאַכט...

— איצט איז די ערד געגליכען צו אונז...

— וואָס איז געווען, וואָס עס וועט זיין — מיר נעהמען
עס אַרום. וואָס עס איז געווען, וואָס עס וועט זיין — אין אונז
איז עס. מיר אַליין זענען עס...

— וואָס?... וואָס איז גאָט, ערד, מענשען... ווער
ווייס?...

טויט און לעבען.

איך האָב ליעב דאָס לעבען. איך האָב ליעב זיינע פאַרבען. איך ליעב זיינע שאַפענדע, הייסע, אומרוהיגע בעוועגונגען — איך בין פערליעבט אין דאָס לעבען. נאָר איך האָב פּחד פאַר איהם. עס שרעקט מיך צו טראַכטען וועגען איהם. איך האָב ליעב דאָס לעבען, נאָר טראַכטען וועגען איהם האָב איך מורא.

איך האָב פיינד דעם טויט. איך האָב פיינד זיין קעלט, זיין רוה, זיין שטומע ענטשלאָסענקייט — איך בין אַ שונא דעם טויט. נאָר אַזוי גערן טראַכט איך פון איהם. ער ציהט מיין מח צו זיך. מיינע מחשבות נעהמען איהם אַרום אַזוי זיכער. איך האָב פיינד דעם טויט, נאָר תמיד, תמיד טראַכט איך פון איהם.

און ביידען, אי דאָס לעבען אי דעם טויט, ביידען פערשטעה איך ניט.

אַז איך בין אַ יונגעל געווען, האָב איך געלערענט ביי אַ אַלטען יודען, אַ מלמד, ר׳ יצחק, דער בעסטער מלמד פון אונזער שטאָדט. דאָס איז געווען אַ נייַנציג־יאָהריגער, הויכער, דאַרער יוד, מיט לאַנגע, ווי שניי ווייסע, ברעמען, מיט אַ לאַנגער, ווי שניי, ווייסער באָרד און אַ פּנים פול מיט טויט. זיין פּנים איז געווען בעוועבט מיט רוהיגע, קאַלטע קנייטשען, און דאָס האָט דער טויט מיט אַ קנייטשען־שפּראַך זיינע קאַלטע, טויטע מחשבות אויף איהם פערצייכענט. ווען ר׳ יצחק פלעגט זיצען פערטראַכט צווישען מענשען, פלעגען אַלע פיהלען, אַז דער טויט זיצט און טראַכט קאַלטע, טויטע מחשבות פון אַ וועזען אויף יענער־

זײַט בעװעגונג, אויף יענער זײַט זײַן. אין שטאָדט האָבען אַלע געװאוסט, אַז ר׳ יצחק איז בײַ די לעבעדיגע אַ גאַסט. אַ טויטער גאַסט בײַם לעבען. און אַלע האָבען געװאוסט, אַז באַלד, באַלד, אין אײנע פון די נעכט, אָט אין די שװאַרצע, שטילע, שטומע נעכט, װעט ער פערשװאונדען װערען פון צװישען די לעבעדיגע. ר׳ יצחק אַלײן האָט עס אויך געװאוסט. ער האָט שוין פאַר זיך אָנ׳אָרט אויפ׳ן בית־עלמן אָנגעגרײַט, האָט פאַר זיך תכריכים געמאַכט, און אַלע נאַכט, אַלע נאַכט פלעגט ער זײַ אָנטאָן, לײגען זיך אויף דער ערד און פלעגט זיך פערטיפען אין טויט. געלערענט האָבען בײַ דעם טויטען ר׳ יצחק׳ן, אַ חוץ מיר, נאָך אײניגע.

װען ער פלעגט לערנען מיט אונז, פלעגט ער דעם לערנען זײַן איבערגעגעבען. מיך פלעגט שרעקען זײַן טויטער פנים, ער איז אָבער דאַן בעגײַסטערט געװען. און װען מיר פלעגען שלעכט זײַן לערנען פערנעהמען, האָט דאָס איהם שטאַרק אויפגערעגט. ניט אײן מאָל פלעגט דערפאַר זײַן דאַרע, טויטע האַנד אַראָבלאָזען זיך אויף אונזערע פנים׳ער — ער פלעגט דאַן אַזױ אויפגערעגט זײַן; פון גרויס פערדראָס פלעגט ער זיך פערהוסטען. זײַן קערפער, זײַנע הענד האָבען זיך געטרײַסעלט, און ער פלעגט הוסטען, הוסטען און קוים דעם אָטעם חאַפּען.

עס פלעגט טרעפען, אַז װער פלעגט זײַן דערבײַ און מען פלעגט איהם זאָגען:

— ר׳ יצחק, װאָס איז מיט אײַך?.. בערוהיגט זיך, בערוהיגט זיך. נו, װעלען אײַערע תלמידים מיט אַ יאָהר שפּעטער װערען רבנים..

ער פלעגט דאַן אויסשטעלען זײַנע טויטע, טויטע אויגען, און זײַן טויטער קול פלעגט קלינגען מיט אַזאַ הארצװעהטאָג:

— סטײַטש, זײַ װעלען דאָך אויסװאַקסען עמי הארצים...
זײַ װעלען דאָך אַ יודישען ספר אין האַנד ניט קענען נעהמען!..
װי װעלען זײַ לעבען אויף דער װעלט?..

אַ צײַט איז פון דאַן אַריבער. אַ לאַנגען, לאַנגען װעג בין איך פון דאַן אָן דורכגעגאַנגען. איך האָב דאָס לעבען דערקענט. איך האָב װעגען טויט אַ סך געקלערט. איך פערשטעה ניט:

— װאָס האָט דעם טויט געאַרט פאַר׳ן לעבען?..

אַ פֿרוי האָב איך געקענט. אַ ווייב פֿון אַ מאַן און אַ מוטער פֿון קינדער. אַ קראַנקע איז זי געווען; יאָהרען לאַנג איז זי צו בעט געלעגען. דער טויט האָט לאַנגזאַם, שטיל, רוהיג, אָבער פֿעסט זיינע פֿליגעל אויף איהר פֿערשפּרייט. די לעצטע צייט איז אין איהר בעטיל מעהר נישט ווי אַ טויטער קערפּער געלעגען — אַ טרוקענער, אַ קאַלטער מיט טויטע, טויטע אויגען. אַזוי מוז אויסזעהן דער טויט אַליין. ווער עס פֿלעגט נאָר אויף איהר אַ קוק געבען, פֿלעגט זיך פֿערטראַכטען וועגען טויט. ווען מען פֿלעגט רעדען מיט איהר, פֿלעגט מען וואַרטען, אַז אָט־אָט וועט זי דיר פֿון טויט דערצעהלען. און מען האָט געטראַכט דערביי, אַז פֿון לאַנג אָן ווייס זי שוין דעם סוד פֿון טויט.

אַ ווייל, איידער זי האָט איהרע טויטע אויגען אויף אייביג פֿערמאַכט, האָט זי צוגערופען צו זיך דעם מאַן מיט איהרע קינדער, האָט געוואָרפען איהר בליק אויף זיי — אַזוי קוקט נאָר דער טויט אַליין. און זי האָט געזאָגט — מיט אַזאַ שטים רעדט נאָר דער טויט אַליין:

— נאָך אַ ווייל וועל איך שוין מעהר ניט זיין, אַ טויטע, צווישען אייך, לעבעדיגע. אַ צייט האָב איך פֿערביטערט אייער לעבען, איך האָב אייך לעבען ניט געלאָזט; מיין קרענק האָט אייער רוה צוגענומען, האָט אייערע טעג פֿעראומערט. איצט, אַז איך שטאַרב, הויבט אָן צו לעבען. טראָגט אַריבער מיין טויט מוטיג. זאָל דער טרויער אייער לעבען ניט צוברעכען. הויבט אָן צו לעבען, ניט ווייט פֿעראומערט, און לעבט, ווי עס בעדאַרף צו זיין. מיינע קינדער, טראָגט אַריבער אייער אַנוועהר מוטיג. ניט זייט פֿעראומערט און לעבט... לעבט, ווי עס בעדאַרף צו זיין... איך, אייער מוטער, בעט דאָס ביי אייך, טוט עס מיר. איך בעט אייך...

קאַלטע טרערען האָבען זיך בעוויזען אין איהרע אויגען און אַזוי פֿיעל געבעט איז געווען אויסגעגאָסען אויף איהר טויטען פּנים.

— וואָס האָט געאַרט דעם טויט פֿאַר'ן לעבען?...

עס איז דאַן געווען אַ זומער־טאָג. אַ פֿרישער, אַ ליכטיגער, אַ ליבער. איינער פֿון יענע טעג, ווען די לעבעדיגע האָבען אַזוי

ליעב דעם לעבען. אין דער פריה נאָכ'ן דאַוונען איז דער הימער פון בית עלמן האַסטיג אין שוהל אַריין, אַ בלייכער, אַ דערשראָקענער. דאָס איז געווען אַ יוד אַ הויכער, אַ געזונטער; זיין פנים איז געווען מיט לעבען בעוועבט. איך האָב איהם געקענט פאַר אַ מענשען מיט אַ גלייכען, פעסטען, געזונטען זינען, און עפּים אַזוי משונה איז דאַן געווען פערשפּרייט אויף זיין פנים דער בלייכער שרעק. ער איז צו צום רב און האָט איהם דערצעהלט:

— דער פאַרקאַן אַרום בית עלמן איז איינגעפאַלען. קברים זענען צוגראָבען געוואָרען.

ביי אַלעמען, וועלכע האָבען זיך געפונען אין שוהל, האָט עפּים דאָס האַרץ אַ צופּ געטאָן. מען האָט תיכף די טליתים מיט די תפילין צונויפגעלעגט און מען איז אויפ'ן בית עלמן אַ וועק. מען האָט געקוקט אויף די צוגראָבענע קברים, און אַלע זענען אַזוי דערשלאָגען געווען. טרערען האָבען זיך אין די אויגען געוויזען. מען האָט מיט צובראָכענע הערצער מחילה געבעטען די טויטע, מען האָט תהילים געזאָגט און מיט גרויס קדושה האָט מען די קברים צורעכט געמאַכט. און אין דעם זעלבינען טאָג האָט מען אָנגעהויבען צו מויערען אַרום דעם בית עלמן אַ הויכע, אַ פעסטע, אַ שענע וואַנט.

איך בין דאַן מיט אַלעמען צוגלייך געשטאַנען אויפ'ן בית עולם. איך האָב זיך צו אַלעמען צוגעקוקט, איך האָב געקוקט די מענשען אין זייערע מיט לעבען דורכגעדרונגענע פנים'ער, האָב געקוקט אין זייערע אויגען, פול מיט ליעבע צום לעבען. איך האָב ניט פערשטאַנען:

— וואָס האָט דעם לעבען פאַר'ן טויט געאַרט?...

אַ מיידעל האָב איך געליעבט. אין אָנפאַנג פון מיין גליק האָב איך דערפיהלט, אַז דער טויט האָט זיין בייזען בליק אויף איהר געוואָרפען. ער האָט איהר פנים מיט זיינע פאַרבען גענומען מאָלען און פון טאָג צו טאָג האָט ער אַלץ מעהר און מעהר זיינע אָרעמס איבער איהר פערשפּרייט. איך האָב זיך גענומען מלחמה צו האַלטען מיט דעם קאַלטען, בייזען טויט. איך פלעג מיין געליעבטע בעהאַלטען פון איהם אין מיינע הייסע, פעסטע אָרעמס.

איך פלעג זי בעהאַלטען פון איהם נעבען מײַן הײַסער, מיט לעבען פולער ברוסט. מיט מײַן הײַסען אָטעם פלעג איך וועלען קאַלטע טויט-וועבונג פון איהם פנים פערטרײַבען. איך האָב מיט'ן טויט מלחמה געהאַלטען, איך האָב ניש געוואָלט איהם אונטערגעבען זיך. און ווען איהר פנים איז שוין פול מיט טויט געווען, האָב איך איהרע שענע האָר געקושט. און ווען פון איהרע ליפּען האָט דער טויט נור צוויי דינע, קאַלטע פאָדים געלאָזען, האָב איך איהרע קאַלטע ווײַסע צײַהן געקושט. נאָר דער טויט האָט מנצח געווען — ער האָט זי בײַ מיר צוגענומען.

ווען מען האָט מײַן געליעבטע פון מיר אַוועקגענומען און זי אין קבר אַרײַנגעלײַגט, איז מײַן גרעסטער וואונש געווען, אַז אויך איך זאָל זײַן דאָרטען, דאָרטען, נעבען איהר, אין די אָרעמס פון דעם טויט. לײַכט איז עס מיר געווען מײַן וואונש צו דערגרײַכען. איך ווײַס, ווי אַזוי מען דערגרײַכט עס; אָבער איך בין אויף דער זײַט פון איהר קבר געבליבען — צווישען די לעבעדיגע.

נאָר אַלע טאָג, אַלע טאָג קום איך צו מײַן געליעבטער אויפ'ן קבר. בלומען ברענג איך איהר. ער טראָג איך איהר זומער-בלומען: פרישע, רויטע-מיט בלוט און לעבען-פאַרב; ווינטער ברענג איך איהר ווינטערדיגע בלומען: ווײַסע מיט שניי און פראָסט-פאַרב.

אַלע טאָג, אַלע טאָג קום איך צו מײַן געליעבטער אויפ'ן קבר, בלומען ברענג איך איהר.

ווײַס ווער:

— וואָס אַרט דעם לעבען פאַר'ן טויט?...

מענש.

די הויך פון די הימלען און די פרייע ברייטקייט פון דעם ליכטיגען טאָג, די טיעפעניש פון די שוואַרצע נעכט און די פערבישופ׳טע פרויען=אויגען — מען רופט מיך:

— מענש!

האָב איך [illegible] הויכע, הויכע הימלען גענומען זוכען. אָהן אַ ערד אונ[illegible]ער [illegible] העכער, הימעל העכער בין איך געפלויגען. מען [illegible] געלאַכט:

— אַ מענש אָה[illegible] דער ערד ביסטו געבוירען און אין הימלען זו[illegible]סטו!

האָט מיר דאָס לאַכ[illegible] האַרצען פערנומען. אָבער מען האָט מיך גערופען, און איך בין אין די הימלען געפלויגען. זיבען הימלען זענען דאָ. יעדען הימעל האָב איך אַ שטיק האַרץ געלאָזען, יעדען הימעל האָב איך אַ שטיק ערד געשאָנקען. און אַז איך בין אין דעם זיבעטען הימעל אַריין, ריין פון ערד און פוסט פון האַרץ, האָט מיין נשמה אַרומגענומען אַ פוסטקייט, גרויס ווי די הימלען אַליין — איך האָב פערנומען, מען רופט מיך:

— מענש!

בין איך פון די הימלען צוריק אויף דער ערד אַראָב. האָב איך זיך אין דער פרייער ברייטקייט פון דעם ליכטיגען טאָג געלאָזט זוכען. אָהן אַנ׳אָרט פאַר זיך אויף דער ערד האָב איך זיך געלאָזט גנהן פון איין עק וועלט ביז׳ן צווייטען. מען האָט פון מיר געלאַכט:

— אַ מענש אויף דער ערד אָהן אַ אָרט פאַר זיך. האָט דען די פרייע ברייטקייט פון די ליכטיגע טעג אַ ציעל, אַ ענדע?

האט מיר דאס לאכען מיין הארץ פערביטערט. אבער מען האט מיך גערופען, און אין דער פרייער ברייטקייט פון דעם ליכטיגען טאג האב איך מיך געזוכט. מיין רוה האב איך פון זיך געגזל'ט. אין ווילדע, לאנגע וועלדער ביי א הארטען בוים האב איך געגעלטיגט. צו די ברייטע, ברייטע, וויסטע פעלדער האב איך מיין הארץ געטוליעט. מיין האב און גוטס האב איך געהענדיג איבער די לאנגע וועלדער פערלוירען. מיין גליק האב איך פאר דער פרייער ברייטקייט אבגעגעבען. און ווען עלענד, אהן גוטס און אהן גליק, בין איך פון איין עק וועלט צום צווייטען געגאנגען, האט א פוסטקייט, ווי די אייביגע, פוסטע ברייטקייט אליין, מיין נשמה געדריקט. און מען האט מיך גערופען:

— מענש, מענש!

האב איך זיך אין דער טיעפעניש פון די שווארצע נעכט גענומען זוכען. אהן איין ליכטיגען טאג האב איך מיט די טיעפע, שווארצע נעכט מיין נשמה גע[illegible] מען האט פון מיר געלאכט:

— א מענש אהן א ליכ[illegible]ראהל פאר זיך. אין די שווארצע נעכט זוכט ער א וועג[illegible].

האט מיר דאס לאכען מיין [illegible] פעראומערט. אבער מען האט מיך גערופען, און נאכט איין נאכט אוים האב איך זיך אין דער שווארצקייט פון דער נאכט פערטיעפט. דאס ליכט פון טאג האב איך אויף די שטומע סודות פון דער שווארצער נאכט פערביטען, די זון — אויף די שווארצע נאכט-וועלדער און נאכט-פעלדער. צו א שאטען פון א איינזאמען נאכט-בוים בין איך געגליכען געווארען, און פון נאכט צו נאכט האב איך געהאפט, פון פינסטערניש צו פינסטערניש האב איך גערופען... אבער אזא פינסטערע פוסטקייט האט מיין הארץ געפרעסט — א פינסטערע פוסטקייט, פוסט און פינסטער, פינסטער. און מען רופט מיך:

מענש, מענש!

האב איך זיך ביי פרויען מיט פער'כישופ'טע אויגען געזוכט. מיינע אויגען האב איך אין זייע[illegible] אויגען פערחתמ'ט, מיין קאפ האב איך צו זייערע ברוסטען [illegible]ארפען. מען האט פון מיר געלאכט:

— א מענש זאל זיין וועזען ביי פרויען זוכען. א מענש זאל ביי פרויען סודות געפינען.

האט דאס לאכען מיין נשמה וועה געטאן. אבער מען האט מיך גערופען, און איך האב זיך ביי פרויען געזוכט. מיין גוטס האב איך זיי אבגעגעבען; אין סאמעט האב איך זיי געקליידט, אין זיידענס האב איך זיי געפיהרט, מיט גאלד האב איך זיי בעשיינט, מיט פעריל — געציערט. זיי האבען פון מיר ליעבע געפאדערט, האב איך זיי געשענקט: א פרוי א ליעבע, א פרוי א ליעבע. אנדערע האבען פון מיר מיין נשמה געבעטען. האב איך זיי געשענקט: א פרוי א שטיק נשמה, א פרוי א שטיק נשמה. און יוען איך האב דער לעצטער פרוי מיין לעצטע ליעבע, מיין לעצטע שטיק נשמה אבגעגעבען, איז אזוי פוסט פאר מיר גאטס וועלט געווארען! און איך שטעה צווישען מיינע פרויען; מיין גוטס האב איך זיי אבגעגעבען, מיין ליעבע זיי געשענקט, מיין נשמה... און מען רופט מיך:

— מענש, מענש, מענש!

פער'כישופ'טע פרויען, אפשר וויסט איהר, אפשר וויסט איהר: —

— וואו איז מיין סוד בעגראבען? וואו איז מיין חלום בעהאלטען?

צווײ בילדער.

I

ווי נאר איך האב אויפגעעפענט מײנע אויגען צו קוקען אויף גאטס וועלט, ווי נאר מײן הארץ האט אנגעהויבען צו פיהלען מענשען, די הימלען און די ערד, און אין מײן מח האבען זיך אנגעהויבען צו וועבען מחשבות וועגען לעבען און טויט, — איז צו מיר אײנער צו אין האט צו מיר אזוי געזאגט:

— מענש! דו ביסט אײנער פון די, וואס האבען א זינען און זוכען א זין אויך אין לעבען, איך — בין א רבי. זינט מענשען האבען אנגעפאנגען צו דענקען, בין איך א רבי פאר אזוינע מענשען ווי דו. די לעהרער פון אלע דורות, זינט די וועלט טראכט, האב איך געלערענט — פערנעהם מײן תורה.

ער האט מיר געגעבען א בילד, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעמאלט א מענשענס פנים און האט געזאגט:

— מענש! קוק זיך אײן אין דעם דאזיגען פנים.

איך האב דאס בילד בעטראכט. מיט פארבען, וועלכע מענשען רופען אן הימלישע, איז דאס פנים געווען געמאלט. גלאט, רוהיג אהן אײן קנײטשעל איז געווען האס פנים. גרויסע, גלאטע, הימליש-פערטראכטע אויגען האבען ארויסגעקוקט פון אונטער א גלאטען, רוהיגען, ווײסען, ווי די אונשולד, ווי טויבען-ווײסקײט, שטערען. און דאס גאנצע פנים איז געווען ווײך, רײן, כשר... אזוי כשר...

און ער האט צו מיר ווידער געזאגט:

— דאס זאל זײן דײן שטרעבונג. אט דאס איז דער אמת פון לעבען, זײן וועזען און זײן זין. געדענק... איך בין דער רבי

פון מענשען, זינט זיי האָבען אָנגעפאַנגען צו דענקען... איך בין דער רבי פון אַלע דורות ביז דיר...

אין דעם שענסטען צימער פון מײַן וואוינונג האָב איך דאָס בילד אַוועקגעשטעלט. הײַליג איז בײַ מיר געוואָרען דער דאָזיגער צימער אָט אַזוי ווי הײַליג דאָס בילד איז געווען.

און יעדען אין דער פריה, ווי נאָר איך פלעג דערפיהלען די ערשטע בעוועגונג פון מײַן האַרץ, ווי נאָר עס פלעגען זיך אָנהויבען צו וועבען אין מײַן מח געדאַנקען וועגען דעם לעבען פון קומענדיגען טאָג, פלעג איך אַוועק אין דעם הײַליגען צימער, זיך שטעלען אויף די קניע, קוקען אויף דעם בילד און צו איהם בעטען:

— שענער זין פון לעבען... הײַליגער אמת פון מײַן וועזען... תורה פון לעבען פאַר אַלע דורות און פעלקער... — שען ביסטו, הײַליג ביסטו, און אמת ביסטו!..

אַ גאַנצען טאָג פלעג איך אַרומגעהן אין די גאַסען, צווישען מענשען און זײַער לעבען; אַ גאַנצען טאָג פלעג איך קוקען אַרום זיך, ניט בעגרײַפענדיג וואָס איך זעה. איך האָב געפיהלט, ניט צו וויסען וואָס איך פיהל; אַ גאַנצען טאָג האָט מײַן האַרץ עפּעס אַזוי גענאָגט, געזוכט, געשלעפּט מיך ווײַט, ווײַט פון מײַן הײַליגען צימער און פון דעם בילד וואָס אין איהם. אין מײַן נשמה האָט וואָס מיט וועהטאָג זיך געצאַפּעלט און האָט ביטער געפרעגט דעם זין, דעם אמת פון דעם, וואָס איך זעה פאַר זיך צווישען מענשען און זײַער לעבען... און אַלע בײַנאַכט, ווען מײַן נשמה איז געווען מאַט פון מײַנע מחשבות איבער דעם טאָג, פלעג איך קומען אין מײַן הײַליגען צימער, פלעג פאַלען אויף די קניע פאַר דעם בילד און בעטען:

— שענער זין פון לעבען... הײַליגער אמת פון מײַן וועזען... תורה פון לעבען פאַר אַלע דורות און פעלקער...
— שען ביסטו, הײַליג ביסטו, און אמת ביסטו!..

און עס איז געגאַנגען אַ טאָג נאָך אַ טאָג, אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר, און דאָס בילד איז פאַר מיר אַ גאָט געוואָרען. עס האָט מיך געלערענט צו פערהאַסען די גאַסען און די מענשען; מיט זײַן פּנים האָט עס פאַר מיר דאָס לעבען פערוועבט, אײַנגעשטילט דאָס זולעניש פון מײַן נשמה. און טעג און נעכט בין איך געשטאַ-

ען אויף די קניע נעבען בילד, האב געקוקט אויף איהם און מתפלל געווען:

— שען ביסטו, הייליג ביסטו, און אמת ביסטו!...

II

איינמאל, אין א פינסטערער נאכט, האב איך א פרוי בע-געגענט. זי האט גערופען צו מיר:

— מענש!..

איך האב אויפגעהויבען מיינע אויגען. איך האב דערזעהן פאר זיך א פנים, דורכגעדרונגען מיט קרענק און שרעק. דורך און אין קנייטשען איז דאס קראנקע פנים געווען. אין די קנייטשען איז פערזייהט געווען קויט פון ערדישע זינד, און געוועבט זענען זיי געווען מיט געשטארבענע חלומות, מיט ניט-דערטראכטע מחשבות, מיט טיפע, נשמה-שענע בענקענישען... דער שטערן איז גע-ווען דורכגעדרונגען מיט אזוי פיעל ליידען, אזוי פיעל מענשליכע יסורים און פון אונטער איהם האבען ארויסגעקוקט א פאר טיפע, ערדיש-זינדיגע אויגען, פול מיט בייז און צארען און פול מיט אש פון פייער-ווילדע שטרעבונגען...

איך בין פארשטיינערט געבליבען שטעהן נעבען איהר און האב געפרעגט:

— ווער ביסטו?

זי האט געענטפערט:

— א נשמה פון לעבען...

איך האב ווידער געפרעגט:

— וואו האסטו געלעבט?...

זי האט געענטפערט:

— אויף דער ערד...

זי איז וואו געגאנגען. איך האב ניט געוואוסט, וואוהין זי געהט. איך בין איהר נאכגעגאנגען; וואוהין זי האט מיך געבראכט, האב איך ניט געוואוסט. מיר האבען זיך ביידע אוועקגעזעצט. פינסטער איז געווען ארום אונז.

איך האָב געפרעגט:

— אַרום דיר איז שטענדיג פינסטער געווען?..

— ניין... אַמאָל איז אַרום מיר ליכטיג געווען... מענשען פלעגען מיר זאָגען, אַז נעבען מיר ווערט זיי ליכטיג...

— דיין פּנים איז שטענדיג קראַנק געווען?...

— ניין... אַמאָל איז עס געזונד געווען...

— ווער ביסטו?

— איך בין אַ נשמה פון לעבען...

איך האָב געשוויגען אַ ווייַלע און האָב ווייַטער געפרעגט:

— פאַרוואָס איז פערשוואונדען די ליכטיגקייַט אַרום דיר?... פאַרוואָס איז פערדאָרבען דייַן געזונד?...

זי האָט געשוויגען, ווי די פינסטערניש אַרום איהר.

איך בין געזעסען נעבען איהר, געקוקט אין איהר פּנים און איהרע טיפע, טיפע אויגען האָבען מיר שטומערהייד דערצעהלט:

— דו פרעגסט: פאַרוואָס?.. איך פרעג אויך... פאַרוואָס?.. מענש, מייַן האַרץ איז געווען הייסער, מיט מעהר פייַער פון דייַנעם... און פון דייַן גלייַכען... מייַן האַרץ האָט מיט פייַער געאָטעמט, פיהלענדיג הייסע מענישע אָרעמס און דאָס לעבען פון אַ מענניש האַרץ נעבען מיר... אין מייַן נשמה האָט דאָס לעבען געפלאַקערט... און איך האָב גע׳גנבה׳ט אַ שטיקעל לעבען פון דער וועלט... איך האָב לעבען געוואָלט, מייַנענדיג, אַז צוליב׳ן לעבען בין איך אויף דער ערד בעשאַפען געוואָרען... פאַרוואָס, פאַרוואָס קומט דאָס מיר?..

מייַנע אויגען האָבען אָנגעהויבען ברייטער און ברייטער צו עפענען זיך, און איך האָב שטיל, מיט אַ וועהטאָג אין האַרצען ווידער געפרעגט:

— ווער ביסטו?

זי האָט געענטפערט:

— אַ נשמה פון לעבען...

— און אפשר ווייסטו דעם אמת פון לעבען?

זי האָט געענטפערט רוהיג, גלייַך און מיט שטאָלץ:

— איך ווייס... איך בין דער אמת פון לעבען...

— און אפשר ווייסטו דעם וועזען, דעם זין פון לעבען?..

— איך ווייס... איך בין דער אמת, דער וועזען, דער זין פון לעבען...

אין מיין נשמה האט זיך וואס אפגעריסען מיט א גרויסען וועהטאג. איך האב געכאפט מיט שרעק איהר האנד און האב ווי־דער געפרעגט:

— ווער ביסטו?

— איך בין א נשמה פון לעבען...

— וואו האסטו געלעבט?

— דא... אויף דער ערד...

איך האב זי גענומען פאר דער האנד און האב זי אוועקגע־פיהרט צו זיך. איך האב זי אריינגעפיהרט אין מיין הייליגען צי־מער אריין און האב איהר דאס בילד געוויזען. זי איז געשטאנען נעבען בילד, האט געקוקט אויף איהם און האט געשוויגען. טרע־רען האבען זיך געוויזען אין איהרע אויגען, און איהרע טרערען האבען שטום און רוהיג געזאגט:

— מענש, צורייס דאס בילד... א פאלשער אמת... א פאלשער זין און א פאלשעס וועזען... — דיין רבי האט דיך גע־נארט... פאלש!...

דער קינסטלער.

עס איז געווען א קינסטלער. א נשמה פון אנ'אלטען, אלטען מכשף האט איהם גאט געגעבען. האט ער זיך א פידעל געמאכט, האט זי פער'כשופ'ט, און האט אויף איהר געשפיעלט. געשפיעלט האט ער חלומות.

אז מענשען פלעגען הערען, ווי דער קינסטלער שפיעלט, פלעגען זיי פיהלען, ווי חלומות לעבען, חלומות האבען א קערפער, א נשמה; חלומות בעוועגען זיך, וואקסען, דענקען און זענען פרעהליך. א מכשף איז דער קינסטלער געווען, פער'כשופ'ט איז געווען זיין פידעל, און ער האט אויף איהר חלומות געשפיעלט.

טאג איין, טאג אוים פלעגען זיך ציהען צו דעם קינסטלער מענשען פון גאנצען לאנד. דער קינסטלער פלעגט בייטען די סטרונעס פון זיין פידעל. א נייער חלום — נייע סטרונעס צו איהר, און ער פלעגט שפיעלען א חלום נאך א חלום.

און מענשען פלעגען זאגען:

— זיין כשוף בעשטעהט אין דעם, וואס זיין גאנצע נשמה האט ער אין דער פידעל בעהאלטען.

מענשען פלעגען רעדען:

— ניט זיינע הענד שפיעלען, נאר זיין נשמה וועבט דורך דער פידעל איהרע קלאנגען.

אלע שפיעלער פון יענעם לאנד האבען זייערע פידלען פערווארפען; קיינער פלעגט זיי ניט הערען, ווארום מענשען פלעגען זאגען:

— זיי שפיעלען גוט, זיי שפיעלען פיין, זיי שפיעלען שען;

אָבער אונז זענען נאָר טײַער קלאַנגען פון אַ מענשענס-נשמה...
די נשמה פון קינסטלער... די נשמה... די נשמה...

אײנמאָל. דער קינסטלער האָט אַ נײַעם חלום פערטראַכט.
פון אַלע עקען לאַנד האָבען זיך מענשען צונויפגעקליבען הערען דעם נײַעם חלום. דער קינסטלער האָט נײַע סטרונעס איבער זײַן פידעל פערצויגען, האָט גענומען זײַן פידעל און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען.

דער קינסטלער האָט פערוואָרפען פיער זײַדענע, זײַדענע טענער אין אַלע פיער עקען וועלט. און אַ גרויסען, אַ נײַעם חלום האָבען זײַנע סטרונעס גענומען וועבען איבער זיי. דער חלום וועבט זיך, ווערט געבוירען, געבוירען. מענשען הערען און טראַכטען:

— נײַעס, נײַעס, נײַעס...

— די אײביגקײַט ווערט גרעסער, טיעפער, אײביגער...

דער חלום וואַקסט, וועבט זיך, וועבט זיך. אָט שאַפט זיך זײַן גוף. מענשען הערען און טראַכטען:

— אַ נײַע וועלט ווערט בעשאַפען... אַלט זענען די הימלען...

— ענג ווערט די ערד...

דער חלום וואַקסט, וואַקסט; וועבט זיך, וועבט זיך. אָט האָט ער אַ גוף; אָט וועבט זיך זײַן נשמה, און מענשען טראַכ-טען:

— נײַע הימלען...

— נײַע ליכט...

— די אײביגקײַט ווערט גרעסער, טיעפער, אײביגער...

— ענג ווערט די ערד... דאָס האַרץ קוים פערנעהמט עס..

פּלוצלונג האָט אונטער דעם קינסטלערס האַנד אַ סטרונע געפּלאַצט. מענשען זענען שטעהן געבליבען ווי פערגליווערט. פון ערגעץ וואו, מען ווײס ניט פון וואַנען, מען ווײסט ניט ווער — האָט זיך דערהערט אַ טעמפּער, אומגעלומפערטער געלעכטער. דעם קינסטלערס נשמה איז צוריסען געוואָרען אויף שטיקער.

ווײַס ווי דער טויט אַליין, צובראָכען אַזוי ווי די אײַביגקייט איז צובראָכען אויף וועלטען, — איז דער קינסטלער געשטאַנען שטום מיט זײַן פידעל אין האַנד. אַ צײַט איז ער אַזוי געשטאַנען און האָט געקוקט אויף זײַן פידעל מיט דער געפּלאַצטער סטרונע — פול מיט שרעק איז זײַן בליק געווען.

און דער קינסטלער האָט שטײַף פערביסען זײַנע ליפּען, האָט שטײַף זײַן פידעל אין זײַנע בײדע הענד גענומען, און האָט זי אַ וואָרף געגעבען אָן דער ערד. די פידעל האָט זיך אַ בראָך געטאָן, און אַ שפּאַלט, ווי אַ טיפער קנײטש אויף אַ מענטשעשען שטערען, האָט זיך אין איהר בעוויזען...

און אַ נײַער טאָן, — אַ טאָן, וואָס קײנמאָל האָט דער קינסטלער פון אַזעלכען ניט געטראַכט, ניט געחלומט, האָט זיך פון דער פידעל אַרויסגעריסען. אַ צובראָכענער טאָן, פול מיט שרעק, פול מיט צאָרען און ביטערניש האָט פערקלונגען אַרום.

די מענשען, די הערער, האָבען זײערע אויגען אַראָבגעלאָזט, האָבען אָבגעקעהרט זײערע פּנים'ער פון דעם קינסטלער מיט זײַן פידעל.

און מיט דעם קינסטלער איז געשעהן עטוואָס אומגעריכטעם פאַר איהם אַליין. דער נײַער טאָן פון זײַן צובראָכענער פידעל האָט זײַן האַרץ בעצוואונגען, האָט זײַן נשמה אין זיך פערוועבט. און אַ מחשבה איז בײַ איהם געבוירען געוואָרען:

— פון איצט... פון איצט אָן וועל איך שפּיעלען נשמות... מענשליכע נשמות...

דער קינסטלער האָט צוריק זײַן פידעל אין זײַנע הענד גענומען, האָט איבער איהר נײַע סטרונעס פערצויגען און האָט גענומען שפּיעלען אויף זײַן געפּלאַצטער פידעל.

די מענשען זענען זיך צוגאַנגען פון איהם.

דער קינסטלער איז אַליין געבליבען, און האָט זיך פערטיפט אין די נײַע טענער פון זײַן פידעל, אין די צובראָכענע טענער, פול מיט שרעק, צאָרען און ביטערניש.

פון דאַן אָן האָבען אַלע דעם קינסטלער פערלאָזען. די שפּיעלער פון דעם לאַנד האָבען זיך צוריק צו זייערע פידלען גענומען. מענשען פלעגען קומען צום קינסטלער, פלעגען אַ קוק געבען, ווי ער שטעהט און שפּיעלט אויף זיין געפּלאַצטער פידעל און פלעגען אַוועק פון איהם. ווען ניט ווען פלעגט ווער אָבשטעלען זיך נעבען דעם קינסטלער, פלעגט זיך צוהערען אַ ווייַלע צו זיינע קלאַנגען, פלעגט אַ מאַך טאָן מיט'ן קאָפּ אויפ'ן קינסטלער. פלעגט טראַכטען:

— ווען דער קינסטלער האָט אַמאָל חלומות געשפּיעלט, האָט דאַן זיין נשמה פון פידעל געקלונגען.

און ער פלעגט אַוועק.

און דער קינסטלער פלעגט שטעהן אַליין מיט זיין פידעל. ווייס ווי דער טויט אַליין, צובראָכען אַזוי ווי די אייביגקייט איז צובראָכען אויף וועלטען... און פלעגט שפּיעלען נשמות. ער פלעגט פערוואַרפען זיינע טענער אין די אומריינסטע וואוינונגען פון די בייזע, בייזע רוחות, אין דער פינסטערניש פון די פינסטערע, פינסטערע נעכט און פלעגט וועבען אויף זיי מענטשעשע נשמות... און ער פלעגט פיהלען, זעהן, ווי פון זיינע קלאַנגען וועבען זיך נשמות, וועבען זיך, וועבען זיך, ווערען געבוירען אין אַ פינסטערער, פינסטערער וועלט. זיי בענקען, זיי זוכען וואָס... זיי וואַנדלען אַרום אין אַ פינסטערער אייביגקייט, אין איהרע אַלע פיער עקען. זיי שטויסען זיך אָן אַ פינסטערער, שטומער קאַלטער וואַנט,—קאַלט, שטום, פינסטער, ווי די אייביגקייט אַליין... זיי שטויסען זיך אָן איהר... ווילען איהר דורכברעכען... זיי ווערען אָן איהר צוקלאַפּט, צובראָכען... די נשמות ווערען פול מיט שרעק, מיט צאָרען און ביטערניש...

און דער קינסטלער טראַכט:

— קיינמאָל, ניט אין איין חלום, וואָס איך האָב אַמאָל געשפּילט, האָט ניט געקלונגען אַזוי מיין נשמה, ווי אין די טענער פון דער איצטיגער פידעל... קיינמאָל, ווען איך האָב געשפּיעלט חלומות, האָט מיין נשמה ניט אַזוי מיטגעשפּילט מיט דער פידעל ווי איצט...

און עס טרעפט ווען, אין דער טיעפעניש פון דער נאַכט, דער קינסטלער שטעהט זיך איינער אַליין מיט זיין פידעל.

אַליין... ווייס ווי דער טויט, צובראָכען אַזוי ווי די אייביגקייט איז צובראָכען אויף וועלטען, — און ער שפּילט נשמות. דרייסט זיך ווען אַרויס פון זיינע ליפּען אַ בייזער, ביטערער געלעכטער:

— טעמפּע, זאַטע, פרעהליכע מענשען!... אַט דאָ אין מיינע איצטיגע טענער איז דאָך מיין גאַנצע נשמה פערזונקען... מיין נשמה זינגט עס דאָך אַזוי...

חלומות.

צאַרטע, ווייבליכע נעכט — איך ליעב אייך!

איך האָב ליעב די נאַכט, ווען דאָס קליין שטעדטעלע שלאָפט. ווען די טיעפע, ליעבע און ווייכע, ווייכע זומער־נאַכט נעהמט אַרום מיט איהרע פערכשופ׳טע, צאַרטע פליגעל דאָס בידנע, פול מיט טרויער יודישע שטעדטעלע -- איך ליעב דיך דאַן, צאַרטע, צאַרטע ווייבליכע נאַכט.

אַ צאַרטע, פערכשופ׳טע שטילקייט שלאָפט איבער דער איין־גאַסיגער יודישער קליין שטעדטעלע. און שטיל, פערכשופט און צאַרט איז אַלץ אַרום דאָס שטעדטעלע; די ברייטע, גרינע, פרישע זומער־פעלדער און די געדיכטע, געדיכטע, טיעפע און פול מיט נאַכט־מחשבות זומער־וועלדער.

עס איז אַ ווייכע, צאַרטע, אַ ווייבליכע נאַכט.

בלאָהע זיידענס זענען די הימלען; מילדע און נייאינקע, אָט ווי אָקאָרשט געבוירען זענען די שטערען, און די בלאַסע, זילבערנע לבנה קוקט צניעות׳דיג אין דער ווייכער נאַכט אַריין. צאַרטע סודות טראָגען זיך צווישען הימעל און ערד און שמועסען צווישען זיך וועגען אַ זוינעם טיעפעם, ווייכעם און פול מיט נאַכט. די שוואַרצע, שטומע נאַכט־שאָטענס הערען זיך צו צו זייער כשוף־לשון. זיידענס־ווייכע ווינטעלעך אָטעמען ליעב און ווייך אין דער פערכשופ׳טער נאַכט אַריין. זיי שוועבען אַרום גרינג און געשווינד און זיי וועבען ליעבע ריחות פון אַל־ערליי פרישע גרעזעלעך און בלימעלעך, ריחות פון גרינע, פרישע בוימער, ריחות פון דעם נאַכט־טוי, פון די הימלען און פון דער פרישער גרינער ערד.

עס איז א טיעפע, א ווייכע, צארטע, ווייבליכע נאכט.

און די איין־גאסיגע, יודישע קליין שטעדטעלע ליגט זיך אונטער די פליגעל פון דער טיעפער, ווייכער נאכט אזוי רוהיג; די ברייטע, גלייכע גאס איז איינגשלאפען אין שוים פון א גרויסער, טיעפער נאכט־מחשבה; די עלענדע, בידנע הייזלעך פון ביידע זייטען גאס טוליען זיך, גלויבענדיג, צו די סודות פון דער נאכט; די בוימער דא און דארט נעבען די הייזער זענען פול מיט שטומע, גוטע נאכט־סודות, און די צוויי הויכע אצעפס פון ביידע ברונעמס ביי ביידע עקען שטעדטעלע טראכטען שטום אזוי זיכער וועגען דער טיעפעניש פון דער נאכט. און אלץ, אלץ אין דעם שטעדטעלע איז אזוי רוהיג זיס איינגעשלאפען, אזוי גלויבענדיג. נאכט, אין דיין ווייכקייט און צארטקייט גלויבט זי? וואס גוטעס סוד׳עסטו די דאזיגע בידנע עלענדע הייזלעך פון דעם קליין שטעדטעלע? אפשר ווייסטו דעם סוד פון איהר ביטערען עבר אדער דעם גורל פון איהר עתיד?

שטיל און פערכשופ׳ט איז די נאכט. און צארטעס, צארטעס, ווי מיליאנען פרויען־הערצער, ווען זיי ליעבען, שוועבט צווישען הימעל און ערד. אין דיין הארצען וועבט זיך און עס וואקסט א גרויסער, א הייסער דאנק. א דאנק אייך, שטומע, געדיכטע נאכט־וועלדער; א דאנק אייך, ברייטע, פערגאסענע מיט לבנה־שיין, גרינע און שטומע נאכט־פעלדער; א דאנק אייך, זיידענע נאכט־הימלען און פול מיט צארטע ריחות נאכט־בלימעלעך; א דאנק אויך אייך, ווייכע נאכט־ווינטעלעך, נאכט מחשבות, שווארצע, שטומע שאטענס און נאכט־סודות — א דאנק, א דאנק! טייער איז דיר די נאכט, צו די הימלען ווילט זיך דיר גרייכען און היים, היים קושען זיי.

נאכט, צארטע, צארטע נאכט! ווייסטו אפשר פון וואס גוטעס פאר די, וועלכע רוהען איצט אין די דאזיגע בידנע, עלענדע הייזלעך פון דעם יודישען קליין שטעדטעלע? נאכט, פארהאן וואו אין די ווילדע, ווילדע נאכט־וועלדער, ביי די שאטענס פון דער נאכט, אדער אין א שפאלט פון א ווילדען שטיין בעהאלטען אפשר צווישען די נאכטיגע טוי־פערלען אין א בלומען־גארטען, — פארהאן וואו בעהאלטען א נחמה פאר זיי?

עֶלֶענדע! אײַך חלומט וואָס? בײַ טאָג זענט איהר וואַך געווען. דעם טאָג איז שווער געווען צו נאַרען אײַך. און די ווײַכע, צאַרטע פרויען-נאַכט דערצעהלט אײַך חלומות? אײַך חלומט וואָס?

שטיל, פערכשופ׳ט איז די נאַכט, שטיל זענען די הימלען, די ערד און אַלץ וואָס צווישען זײַ. שטיל, פערכשופ׳ט און צאַרט. און די נאַכט דערצעהלט חלומות.

און עס חלומ׳ען די הימלען, די ערד. עס חלומ׳ען די גרעזעלעך און די בלימעלעך, די פעלדער און וועלדער און די לבנה-שײַן, וועלכע איז בעגאָסען אויף זײַ. עס חלומ׳ען די ווײַכע, ווײַכע ווינטעלעך, די נאַכט-מחשבות, די שטומע שאָטענס און די נאַכט-סודות; עס חלומט די נאַכט, עס חלומ׳ען די עלענדע, בידנע הײַזעלעך פון דעם שטעדטעלע, עס חלומ׳ען די מענשען — גאַנץ וועלט חלומט.

* *

*

אין מיטען שטעדטעלע אין אַנ׳אַלטען, אַלטען הויז מיט אַנ׳אַלטען חרוב׳דיגען גאַניק שלאָפט דער רב. גליקליך זעהט איצט אויס זײַן צוקנײַטשטער, אַלטער פּנים; זײַן גרויער קאָפּ ליגט רוהיג אויפ׳ן קישען, רוהיג ליגט אויף זײַן ברוסט זײַן ווײַסע, ווי מילך ווײַסע, גרויע באָרד, און זײַן ברוסט אָטעמט ברײַט, רוהיג און גלײַך — די נאַכט דערצעהלט איהם אַ זיסען, אַ ליעבען חלום:

זײַן אײַנאײַנציגער זוהן, וועלכער בלאָנדזשעט שוין יאָהרען לאַנג אויף פאַלשע וועגען, אָהן תורה, אָהן אמונה, און שוין לאַנג, לאַנג ווי דער טײַוועל שפּילט זיך מיט איהם, האָט חוזר בתשובה געווען. אָט שטעהט ער איצט פאַר איהם מיט זײַנע ליעבע, ליכטיגע אויגען, מיט זײַן אײדעלען יודישען פּנים און קושט איהם הײַס אין שטערן:

— פאָטער — שעפּטשעט ער ליעב — מורי ורבי, איך בין צוריק צו דיר געקומען. דער גאָט פון אונזערע עלטערען רופט מיך צו זיך, אונזער תורה שלעפּט מיך צו איהר...

די גאַנצע פערבאָרגענע ליעבע צו זײַן זוהן, טיעף, טיעף בעהאַלטען ביז איצט אין זײַן האַרצען, האָט זיך אויפגעוועקט מיט דער גאַנצער צאַרטקײַט פון זײַן טרויעריגער נשמה. ער האַלזט מיט פרײַד זײַן זוהן, קושט איהם הײַס :

— דו האָסט געבלאָנדזשעט ביז איצט ? ניט פערשטעהענדיג אונזער גאָט, אונזער הײַליגע תורה, האָסטו געבלאָנדזשעט אויף פאַלשע וועגען ?

— יאָ, פאָטער . . .

— גאָט וועט דיר מוחל זײַן . . . ער איז אַ סלחן . . . דו ביסט חוזר בתשובה ?

— איך ווײס, גאָט איז אַ סלחן. איך גלויב אין איהם, איך בין חוזר בתשובה.

— אונזער גאָט איז דער אמת׳ער גאָט, ער איז אַ אחד ומיוחד אונזער תורה איז הײַליג.

— יאָ, אמת. איך גלויב, איך גלויב.

— משיח וועט קומען, ווי גאָט האָט אונז צוגעזאָגט. משיח וועט קומען.

יאָ, אמת. איך גלויב, איך גלויב.

אַלטע, אַלטע, פול מיט טרויער יודישע האַרץ, דו גלויבסט אין דײַן חלום ?

ווײיך, שטיל און פערכשופט איז די נאַכט. די נאַכט דערצעהלט חלומות.

און גאָטס וועלט חלומט.

* *
*

מיט דער הויך פון אַ דאַך העכער פון אַלע הײַזער פון דעם שטעדטעלע איז די אַלטינקע, אַלטינקע שוהל. ווי טיעף פערטראַכט אין זיך אַלײן און פערוועבט אין טיעפע, האַרציג ביטערע תפילות פון אַ סך, אַ סך דורות פון אַ פאָלק, וואָס איז פערטריבען געוואָרען אין אַ ביטערען, פינסטערען גלות, — שטעהט זיך די שוהל עטוואָס אַרויסגערוקט ווײַטער פון הינטער דער שורה הײַזעלעך, וואָס פון איהרע בײדע זײַטען, און זי איז פערזונקען אין

אַלטע, גרוי=אַלטע סודות. די נאַכט פערהילט זי און טוליעט זי צו זיך, די לבנה בעגיסט מיט איהר שיין די אַלטע, כּרייטע אַריינגאַנג=טירען פון דער שוהל און בעלייכט פון אויבען אויף זיי די אויסגעקריצטע, אַלטע און האַלב צופאַלענע הילצערנע ווערטער: „מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל”. אינווייניג, אין חדר שני שלאָפט אַ פּרוש. זיין אויסגעדאַרטער קערפּער פיהלט ניט די האַרטע, האַרטע באַנק אונטער זיך — עס חלומט איהם:

אַ גרויסער, אַ גרויסער גאָרטען געפלאַנצט מיט אַלערליי פּירות=בוימער און טייערע בשמים=געוויקסען. אין מיטען גאָרטען זעהט ער פאַר זיך אַ מירמעל=שטיינענעם פּאַלאַץ. עס עפענט זיך פאַר איהם אַ גילדענע טהיר; ער געהט אַריין אין זעהר אַ רייכען, שענעם צימער. קיין ילוד אשה האָט אַזוינס ניט געזעהן! די ווענט זענען פון ליכטיגען פיעל=פאַרביגען קריסטאָל, די בריק איז פון העלפאַנט=ביין געמאַכט געוואָרען און דער סופיט איז ווי אַ הימעל אין אַ זומער נאַכט. אין מיטען צימער שטעהט אַ גילדערנער טיש, נעבען טיש אַ גילדענע שטול, אויפ'ן שטול זיצט אַני'אַלטער, גרויער יוד אין טלית און תפילין; זיין פּנים שיינט ווי ביי אַ מלך אלהים, און ער לערענט, פערטיפענדיג זיך אין דער גמרא, וועלכע ליגט פאַר איהם אויף דעם גאָלדענעם טיש. און זיין קול איז אַזוי אָנגענעהם, אַזוי זיס, אַז דאָס האַרץ צוגעהט פון מתיקות. אויפ'ן טיש ברענט אַ גילדענע מנורה, און די ליכטיגקייט פון איהר איז ווי די ליכטיגקייט פון דער זון.

דער אַלטער, גרויער יוד אין טלית און תפילין ווייזט איהם אָן אויף אַ גילדענע טהיר, וועלכע פיהרט אין אַ צווייטען צימער, אין צווייטען צימער האָט מען איהם אָנגעוויזען אויף אַ גילדענע טהיר, וועלכע פיהרט אין אַ דריטען צימער. און אַזוי איז ער געגאַנגען פון צימער צו צימער. איטליכער צימער איז געווען, וואָס ווייטער ער איז געגאַנגען, אין צווייען שענער, רייכער און ליכטיגער פון דעם פאָריגען. דער זיבעטער צימער איז געווען אין זיבען מאָל שענער, רייכער און ליכטיגער, ווי די אַלע פאָריגע זעקס צימערען. און אין מיטען צימער זענען געזעסען ביי אַ גאָלדענעם טיש, אויסגעזעצט מיט אבנים טובות און בריליאַנטען אויף גינגאָלדענע שטולען די אבות מיט משה רבינו בראש און מען האָט געלערענט כּתרי תורה. זיבען מנורות, וואָס די ליכטיגקייט פון איט=

ליכטער מנורה איז געווען ווי די ליכטיגקייט פון דער זון, האבען בעלויכטען דעם צימער, און מלאכים און כרובים האבען משמש געווען די אבות און משה רבינו. געהאלטען האט מען ביים „קץ״. און א בת קול האט אויסגערופען:

— דערפאר וואס דו האסט זיך מתעסק געווען יום ולילה אין לערנען, דערפאר וואס דו האסט אוועקגעגעבען דיין גאנץ עולם הזה צוליעב מיר און מיין תורה, דערופאר האסטו זוכה געווען צו זיצען ביי איין טיש מיט די אבות און מיט משה רבינו און דו האסט זוכה געווען צו הערען די סתרי תורה וועגען „קץ״. וואויל איז צו דיר, וואויל איז צו דיר, מענש!

עלענדער, עלענדער פרוש, וואויל איז צו דיר!

וויך, שטיל און פער׳כשופ׳ט איז די נאכט. די נאכט דערציעהלט חלומות.

און גאט׳ס וועלט חלומט.

* *

*

געגענאיבער דער שוהל שטעהט עלענד דאס גרעסטע הויז פון דעם שטעדטעל. און אינוועניג אין א ריין שען צוגעקליבענעם צימער, שלאפט די יונגע אלמנה. זי שלאפט אין איהר בעט געגענאיבער דעם פוסטען בעט פון איהר מאן. רוהיג איז איצט איהר שענער פנים, ווי ביי א יונגען אונשולדיגען קינד. יונג און פריש אטעמט איהר צארטע הייסע ברוסט, איהרע לאנגע שענע האר זענען רוהיג פערשפרייט אויף דעם רייגעם וויסען קישען און עס חלומט איהר.

ניט ריכטיג, פאלש איז איהר ביטערער בעוואוסטזיין, וועלכער האט שוין צייט צוויי יאהר פערפינסטערט איהר לעבען. ניט געטראפען האט איהר דאס אומגליק, וועלכער האט אויף אייביג פער׳סמ׳ט איהר נשמה. א ליגען, א ליגען איז דאס, וואס א פאגראם איז געווען ביי זיי, וואס איהר טייערען, איהר ליעבען שמואל׳ן האבען פויערים אויף טויט דער׳הרג׳עט — פאלש, — אט זעהט זי:

צוויי גרויסע, שענע, קלוגע אויגען; דער פנים איז פול מיט חן און אזוי ליעב איז ער. שווארצע געגרייזעלטע האר, און דער קול איז אזוי ליעב, אזוי פול מיט א הייסער ליעבע צו איהר — שמואל, איהר שמואל איז דאס. ער זיצט איצט נעבען איהר, ער קוקט ווייך אין איהרע אויגען אריין און דערצעהלט איהר, ווי גליקליך ער איז פון דאן אן, זינט ער האט חתונה געהאט מיט איהר.

— און קיין פאגראם איז נישט געווען? — פרעגט זי איהם.

— ניין, טייערע — פערזיכערט ער איהר.

— און עס וועט ניט זיין?

— ניין... ניין, מיין גליק — שווערט ער איהר.

— און קיינער וועט דיך פון מיר נישט אוועקנעהמען?..

— ניין... איך וועל אייביג זיין מיט דיר... זיי רוהיג, מיין טייערע.

— און אז מיר וועלן האבען קינדער, וועט מען זיי ניט שלאגען? מען וועט זיי נישט אבנעהמען פון אונזערע הענד און טויטען זיי פאר אונזערע אויגען?

— ניין... ניין, מיין טייערע... גליקליך און ליכטיג וועט זיין אונזער לעבען אויף גאט'ס וועלט...

זי דריקט שטארק איהר שמואל'ס שענעם קאפ צו איהר הייסער, הייסער, מיט גליק פולער ברוסט, און ער קושט היים איהר שענעם, מראמארנעם האלז און זאגט איהר צו:

— ליכטיג, ליכטיג וועט זיין אונזער לעבען אויף דער וועלט.

יונגע, שענע יודישע פרוי, עס חלומט דיר.

ווייך, שטיל און פער'כשופ'ט איז די נאכט. די נאכט דערצעהלט חלומות.

און גאט'ס וועלט חלומט.

* *

*

ביים עק שטעדטעלע אין אנ'ארים, צוקרימט הייזעל שלאפט איצט שמערל דער קרעמער מיט זיין ווייב און קינדער

— אַ געזינד זאַלבע צוועלף. ער הערט נישט די שלאָפּענדיגע קרעכצען פון זיין תמיד טרויעריגער, בלייכער פרוי; זיינע ליפען שמייכלען, זיין פנים איז צופריעדען — די נאַכט דערצעהלט איהם:

ער האָט אויסגעבויט אַ נייע שטיבעל; זיין קראָם איז אַ היבשע מיט אַ סך סחורה; פרנסה איז פאַרהאַן, וויפיעל ער בעדאַרף אויף לעבען; אין שטוב איז ריין, ליכטיג, די קינדער זענען אָנגעטאָן אין גאַנצע מלבושים, זיי זענען אַלע געזונד, און זיין פרוי חיעלע איז פרעהליך געוואָרען, זי לאַכט אַזש פאַר פרייד.

— שמערל, רופט זי איהם פריינדליך.

— וואָס? — פרעגט ער איהר.

חיעלע וויל איהם וואָס זאָגען, נאָר זי לאַכט, זי לאַכט פאַר פרייד.

— שמערל, ווי ריין, ווי ליכטיג ביי אונז איז אין שטוב. קוק אויף אונזערע קינדער: ווי געזונד, ווי פרעהליך זיי זענען.

— טאַטע, טאַטע — רופט איהם פרעהליך אַ קינד — דו זעהסט, דו זעהסט מיינע נייע מלבושים? טאַטע...

— ביי אייך אַלעמען, ביי אייך אַלעמען — טיילט זיך שמערל מיט זיינע קינדער זיין גליק — זענען פאַרהאַן שענע און גוטע מלבושים, איך האָב געקויפט.

— גאָט האָט צוגעשיקט, — דערצעהלט חיעלע די קינדער — אויף אַלץ איז פאַרהאַן, אויף עסען, אויף קליידען זיך, גאָט האָט צוגעשיקט.

און צו שמערל'ען ווענדעט זי זיך פריינדליך און אַזוי וואַרים:

— נו, שמערל, וואָס פעהלט אונז נאָך?

שמערל קוקט אויף זיינע קינדער, אויף זיין חיעלען און שווייגט, און אין זיין האַרצען צוגיעסט זיך אַ הייסער, וואַרימער גליק.

עלענדער, אָרימער יוד, וואָס פעהלט דיר נאָך?

וויך, שטיל און פער'כשופ'ט איז די נאַכט. די נאַכט דערצעהלט חלומות.

און גאָט'ס וועלט חלומט.

* *

*

נאָך צוויי חלום'ען. זיי שלאָפען ניט, נאָר זיי חלום'ען: דעם שמש'ס טאָכטער, ריבעלע די שענע, און פישע דעם מוליער'ס זוהן, חיים דער געראָטענער.

זיין יונג, הייס האַרץ איז שוין לאַנג פערביטערט געוואָרען פון די מחשבות וועגען דעם לעבען, וועלכען ער זעהט פאַר זיך, וועגען דעם לעבען אין אַ פינסטערן, ביטערן גלות; אַ לעבען אין קנעכטשאַפט, אין שרעק, אין הונגער און נויט. אויך ווייס ער שוין וועגען גרויסע העלדען, וועלכע האָבען מלחמה געהאַלטען פאַר דער ליכטיגקייט פון לעבען און פאַר'ן מענשענס גליק. זיי זיצען איצט ביידע, ער און זיין שענע ריבעלע, נאָהנט איינער נעבען דעם צווייטען הינטער דעם שמש'ס שטוב. חיים'ס אויגען זענען איצט שענער ווי אַלע מאָל; ער קוקט פאַר זיך אין דער טיעפער, מיט חלומות פולער נאַכט. ער גלויבט דער נאַכט און ער חלומט:

ער וועט אויסלערנען אַלע גרויסע, גוטע און טיעפע ביכער, וועלכע מאַכען וויסען וועגען לעבען, וועגען מענשען, וועגען אמת. און ער וועט מלחמה האַלטען פאַר דעם גליק פון מענשען, פאַר דער ליכטיגקייט פון לעבען, פאַר דער אמת'ער ישועה פון זיין ביטערען, עלענדען, אומגליקליכען פאָלק.

ריבעלע הערט זיך צו מיט גלויבען צו זיין גרויסען חלום און טוליעט זיך, טוליעט זיך צו זיין הייסער, יונגער ברוסט.

— ביידע... ביידע צוזאַמען — שעפטשעט שטיל ריבעלע — איך אויך, איך אויך.

— יאָ, ריבעלע. מיט דיר צוזאַמען... ביידע...

— אַז מיר וועלען מלחמה האַלטען, וועלען מיר מנצח זיין?

— יאָ, ריבעלע... יאָ...

— מיר וועלען ניט לעבען ווי קנעכט... מיר וועלען לעבען פריי?..

— מיר וועלען מלחמה האַלטען... מיר וועלען מנצח זיין...

— און לײַכטיג וועט זײַן דאָס לעבען אויף דער וועלט־פרײַער, שענער, בעסער?

— יאָ, ריבעלע...

חיים גלויבט אין די חלומות פון דער נאַכט און ער חלומ׳ט, און ריבעלע גלויבט אין חיים׳ס חלומות און חלומ׳ט אויך.

גרויסע טרוימער פון דעם יודישען קלײנען שטעדטעלע, איהר גלויבט אין אײַערע חלומות?

ווײַך, שטיל און פער׳כשופ׳ט איז די נאַכט. די נאַכט דערצעהלט חלומות.

און עס חלומ׳ען די הימלען, די ערד; עס חלומ׳ען די גרעזעלעך און די בלימעלעך, די פעלדער און וועלדער און די לבנה־שײַן, וועלכע איז אויסגעגאָסען אויף זײ; עס חלומ׳ען די ווײַכע, ווײַכע ווינטעלעך, די נאַכט־מחשבות, די שטומע שאָטענס און די נאַכט־סודות; עס חלומ׳ט די נאַכט, עס חלומ׳ען די עלענדע, בידנע הײַזעלעך פונ׳ם שטעדטעלע, עס חלומ׳ען די מענשען — גאָט׳ס וועלט חלומ׳ט.

עלענדע, פערביטערטע אײַנוואוינער פון דעם יודישען קלײנען שטעדטעלע! בײַ טאָג זענט איהר וואַך געווען. דעם טאָג איז שווער געווען צו נאַרען אײַך, און די ווײַכע, צאַרטע, ווײַבליכע נאַכט דערצעהלט אײַך חלומות. אײַך חלומ׳ט?

ווײַך, שטיל און פער׳כשופ׳ט איז די נאַכט, ווײַך און שטיל זענען די הימלען, שטיל איז די ערד, און צאַרט און שטיל איז אַלץ, וואָס צווישען הימעל און ערד — ווײַך, שטיל און פער׳כשופ׳ט.

די נאַכט דערצעהלט חלומות.

און גאָט׳ס וועלט חלומ׳ט.

דאָס אײניקעל.

רב חיים בער דאָס „אײניקעל“, אַ ייד פון אַ יאָהר זעכציג, װעלכער איז שוין העכער װי דרײסיג יאָהר אַ ארומפאָהרער איבער שטעדט און שטעדטלעך, האָט געהאַט אַ חזקה, אַז אין קאַמקאָװע האַלט ער שבת. די טעמים דערויף זענען בײַ איהם געװען די דאָזיגע: ערשטענס, איז אין קאַמקאָװע דער מרחץ דער בעסטער אין דער גאַנצער סביבה; די מקוה איז אַ קאַכעלנע, װאַסער סײַ הײסע, סײַ קאַלטע גיסט זיך פון קראַנען; די היץ איז אַנ'אָנגענעהמע — אַ געהויבענער מרחץ. און ערב שבת אַ מרחץ פאַר אַ װעג־מעגשען, אַ נע ונד'ניק איז אַ מוז־זאַך. צװײטענס, דער עצם שבת בײַ רב ליב פישל'ס, טאַקי מיט פיש בײַ נאַכט, לעבער און פעטשאַ אין דערפריה און װײַן צו קידוש. אויך אַ יודיש װאָרט קען מען הערען און מען קען אַלײן זאָגען, זיצענדיג בײַ רב ליב פישל'ס בײַם טיש. דערצו האָט ער גלאַט ליעב געהאַט צו האַלטען שבת אין אַזאַ שטעדטיל, אין װעלכער עס זענען דאָ מעהר לומדים, מעהר ברי דעת'ן, מעהר בני אָדם'ס. קאַמקאָװע איז געװען דאָס רײַכסטע שטעדטיל אין דער גאַנצער סביבה און ממילא זענען די בעלי בתים דאָרט געהויבענערע, װי אין די איבעריגע אַרומיגע שטעדטלעך. די דאָזיגע חזקה האָט זיך איהם אַלע מאָל גריננ אײַנגעגעבען און אויך דאָס מאָל האָט ער שוין מיטװאָך געענדיגט מיט חאָדאָטאָװע. אין דעם זעלבען טאָג גופא האָט ער גערעכענט אָבצופאָהרען פון חאָדאָטאָװע קײַן טאַטאַרשציגע; אין טאַטאַרשציגע האָט ער גערעכענט מעהר ניט װי איבערצונעכטיגען, װאָרום װאָס האָט ער דאָרט אַזױ װאָס צו פערזאַמען זיך? אין שוהל אין דערפריה נאָכ'ן דאַװנען װעט ער דאָרטען צו־

בּייף לייבּען די עטליכע צעהנערס פון די, וועלכע זיי גיבּען איהם יעהרליך, ער וועט נעהמען ביי דעם רב זיינע פופציג קאָפּיקעס, וועלכען טאַטאַרשציגע גיט איהם אַלע יאָהר פון לחם אביונים, און ער איז פאַרטיג מיט טאַטאַרשציגע. און טאַקי דאָנערשטאָג, באַלד נאָכ'ן דאַווגען גלייך אין קאַמקאָווע אויף שבת. האָט זיך אָבער מיטוואָך אַ גאַנצען טאָג קיין פוהר ניט געמאַכט קיין טאַטאַרשציגע. ערשט ביי נאַכט צו מעריב אין בית המדרש האָט ער זיך דערוואוסט, אַז מאָרגען, דאָנערשטאָג הייסט דאָס, גאַנץ פריה איז יאָ פאַרהאַן, מיט וועמען אַהין צו פאָהרען. און במילא וועט איהם אויסקומען צו האַלטען שבת אין דער פערוואָרפענער, אָרימ־סטער קליין־שטעדטעלע פון דער גאַנצער געגענד — טאַטאַרשציגע. ער האָט פון דעם געהאַט גרויס עגמת נפש.

אַ טרויעריגער און מיט גרויס שברת הלב האָט ער זיך געלעגט שלאָפען. אויף מאָרגען פריה, איידער עס האָט נאָך אָנגעהויבּען טאָג צו ווערען, איז געקומען נאָך איהם די פוהר. איהם האָט זיך נאָך שטאַרק געוואָלט שלאָפען, זיין קאָפּ איז איהם נאָך אַזוי שווער געווען, אַט גלייך ווי צוגעשמידט איז זי געווען צום קישען, און שווער, זעהר שווער איז איהם געווען אויפצוהויבּען פון געלעגער זיין אַלטען, אויסגעדאַרטען קערפּער. זעהר ניט גערן האָט ער זיך אָנגעטאָן; ער האָט אָבּגעגאָסען נעגעל־וואַסער, האָט אָבּגעזאָגט ברכות, האָט אויסגעקאַמט זיין אַלטע, גרויע, שיטערע באָרד, און האָט זיך געקלאָגט פאַר'ן רב, — ער פלעגט איינשטעהן אין די שטעדט און שטעדטלעך ביי די רבנים — וועלכער איז שוין אויפגעשטאַנען פון שלאָף און האָט זיך מכין געווען טרינקען טיי און נעהמען זיך דערביי פאַר זיין אַלטעטאָגעדיגען שיעור גמרא פאַר'ן דאַווגען:

— אין מיינע יאָהרען, אויף דער עלטער הייסט דאָס, לעבּען שוין אַלע רוהיג. ווי דאָס לעבּען איז, גוט אָדער חלילה שלעכט, אָבּער מען איז ניט נע ונד. עט — עס איז ניט קיין לעבּען.

ביים אָבּזעגענען זיך מיט'ן רב האָט איהם דער רב געגעבּען היי־יאָר ניט אַ גאַנצען רובּעל פון לחם אביונים, ווי אַלע יאָהר, נאָר אַכציג קאָפּיקעס.

— אייגענע אָרימע לייט זענען אַזוי נתרבה געוואָרען —

האָט דער רב געגעבען אויף דעם אַ טעם.

דאָס אייניקעל איז געוואָרען אויפגערעגט:

— ס׳טײַטש! שוין צוואַנציג יאָהר אַז חאָדאָטאָווע גיט מיר יעהרליך אַ גאַנצען רובל! עס איז שוין אַ חזקה.

— אַז איהר וואָלט וויסען — האָט דער רב גע׳טענה׳ט — וואָס עס טוט זיך הײַנט אין חאָדאָטאָווע; ניט קיין הינגער קען דאָס גאָר ניט גלויבען. אַ סך, אַ סך אָט גאָר ניט לאַנג געוועזענע בעלי בתים און תקיפ׳ע בעלי בתים, מוז מען הײַנט געבען קיצבה פון לחם אביונים. מעהר ווי אַכציג קאָפּיקעס טאָר איך אײַך ניט געבען.

— עס איז דאָך אָבער אַ חזקה — האָט דער „אייניקעל" געפּאָדערט זײַנס — איך וויל ניט זאָגען אַזאַ האַרבען וואָרט אויף אַ רב בישראל, אָבער.... אָבער.... עס איז דאָך גזלה.... די צוואַנציג קאָפּיקעס זענען מײַנע.... מײַנע.... עס איז אַ חזקה, אמת׳ע גזלה...

דער רב האָט געקוועטשט מיט די פּלײַצעס און האָט גע׳טענה׳ט:

— איך טאָר אײַך מעהר נישט געבען, איך טאָר ניט.

מיט אַ שווער האַרץ אי פון דעם, וואָס חאָדאָטאָווע האָט בײַ איהם גע׳גזל׳ט הײַ-יאָהר צוואַנציג קאָפּיקעס, אי פון דעם, וואָס ער וועט ניט גרײַכען אויף שבת אין קאַמקאָווע, איז דאָס אייניקעל אַרויס פון רב׳ס שטוב צו זעצען זיך אין פוהר. בײַם אַרײַנזעצען זיך אין וואָגען האָט ער בעמערקט, אַז די פוהר איז זעהר אַ שלעכטע; אין וואָגען איז ווינציג שטרוי, כמעט אַ הוילער וואָגען, און אַזוי האַרט וועט זײַן צו זיצען אין איהם, און דאָס פערדעל איז אַ מאָגערס, אַ דאַרס, קוים וואָס עס וועט שלעפּען דעם וואָגען.

— און וואו וועלען מיר דאַווענען? — האָט דאָס „אייניקעל" אומצופרידען געפרעגט דעם פוהרמאַן, אַרײַנזעצענדיג זיך אין דעם הוילען וואָגען.

— אין סוחאָווקע, בײַם קרעטשמער, אַ וויאָרסט זיבען פון דאַנען — האָט דער פוהרמאַן געענטפערט, אַ שלעפּטועגדיג דעם פערד פאַר די לײַצעס, אויף וואָס דאָס פערד האָט זיך זעהר פויל אָבגערופען.

עס איז געווען עטליכע טעג נאָך סיכות. אַ קאַלטער, ביטער־קאַלטער טאָג האָט אנגעהויבען געבוירען צו ווערען פון דער פינסטערער קאַלטער נאַכט. דער הימעל איז געווען פערצויגען מיט גרויע וואָלקענס, וועלכע האָבען אָנגעזאָגט אַ קאַלטען, טעמפּען רעגען. די אָרימע, אַלטע און האַלב צוקרימטע הייזעלעך פון חאָדאָטאָווע זענען טרויעריג געווען און ווי געליטען האָבען זיי פון דער ביטערער קעלט פון דעם טעמפּען פריהמאָרגען. די פוהר האָט זיך געשלעפּט פויל איבער די קויט פון דעם שטעדטעלע, שאָקלענדיג דעם אייניקעל פון איין זייט אין צווייטען. עס האָט זיך געהערט, ווי וואו עפּעס ווער פערשלאָפּענערהייד אַ הילצערנע זאַוואַלע פון אַ טיר און נאָכדעם די טהיר אַליין. אויף אַנ׳אַלטען חורבה׳דיגען גאַניק איז געשטאַנען, נאָר אין הייבעל אויפ׳ן קאָפּ און איינגעוויקעלט און אַנ׳אַלטען צוריסענעם מאַנסבילשען מאַנטעל, אַ בעיאָהרעגטע פרוי. איהר קערפּער האָט זיך געטרייסעלט פון קעלט, און זי האָט מיט אַ טעמפּען בליק בעטראַכט פאָראויס זיך די טעמפּע וועלט, און גלייך ווי געפרעגט האָט זי שטום: „כדאי אויפצושטעהן צוליעב אַזאַ טאָג?" ערגעץ וואו האָט קאַלט און טרויעריג אַ האָן אַ קריי געטאָן, און דאָס אייניקעל איז געזעסען מיט זיין אַלטען, מאָגערען קערפּער אין דעם הוילען, האַרטען וואָגען, און אין זיין אַלטען, האַלב פערשלאָפענעם מוח האָבען זיך געוועבט שווערע און טרויעריגע מחשבות. געקלערט האָט זיך איהם וועגען דעם, ווי גוט עס וואָלט איצט געווען צו ליגען אויף אַ וויינכען, וואַרעמען געלעגער, ווי שלעכט עס איז, אַז מען מוז אויף דער עלטער נע ונד זיין. און אויך טרויעריג האָט ער געקלערט וועגען דעם, אַז וואָס ווייטער, ווייטער, פון יאָהר צו יאָהר, אַלץ מעהר און מעהר הויבען איהם אָן ניט צו געפעלען ווערען זיינע שטעדט און שטעדטלעך. אָרימער ווערען זיי, און טרויעריג פיהלסטו זיך אין זיי. היינט די יודישקייט, דער לערנען אין זיי, די מענשען — ניט דאָס, וואָס אַמאָל.

אויפ׳ן סוף שטעדטעל, ביי דער צובראָכענער בריק, האָט זיך דער וואָגען אַזוי אַ קעהר געטאָן אָן אַ זייט, אַז דאָס אייניקעל איז שיער ניט אַרויסגעפאַלען פון איהם. ער האָט שטאַרק צוקלאַפּט זיין זייט אָן האַרטען וואָגען.

— איך בין שיער ניט אַרויסגעפאַלען — האָט זיך דער

איינִיקעל בִּיטער געקלאָגט.

דער פוהרמאַן האָט כעס'דיִג אַ שמיִץ געגעבּען מיִט זיין בייטש דעם פערד און האָט אַ ברום געטאָן ווי פאַר זיך עפּעס אָהן ווערטער.

מען איז אַרויסגעפאָהרען אויפ'ן פעלד. עס איז שוין געווען טאָג. די וואָלקענס אויפ'ן היִמעל זענען נאָך ווי טעמפּער און שווערער געוואָרען. אַ קאַלטער, קאַלטער ווינט האָט געבּלאָזען איבּער די פּוסטע צוויאַניעטע פעלדער. נעבּען יעדען בּוים פון די, וועלכע זענען געשטאַנען הוילע און איינזאַמע בּיי בּיידע זייטען וועג, איז געלעגען אַ הויפען געלע, צופוילטע בּלעטער. און קאַלט און אַלט איז געווען גאָטס וועלט, אָט אַזוי ווי קאַלט און אַלט עס איז געווען דעם איינִיקעלס אויסגעדאַרטער קערפּער. דאָס פערד האָט זיך געשלעפּט טריִט בּיי טריִט, און בּיִטער, טרויעריִג בּיטער האָט געטראַכט דאָס איינִיקעל:

— עס איז ניִט קיין לעבּען, ניִט קיין לעבּען.

אַ ווייניגער צעהן איִן דערפריִה איִז מען געקומען איִן סולאָווקע. מען האָט אָבּגעדאַווענט. דאָס פערד האָט אויסגערוהט, און אַ ווייניגער צוועלף איִז מען אַרויסגעפאָהרען פון סולאָווקע ווייטער. אַז מען איִז אָבּגעפאָהרען אַ פּאָר וויאָרסט נאָך סולאָווקע, האָבּען זיך די היִמלען אויף אַ ווײַלע אויסגעלײַטערט, די פעלדער זענען ווי פרעהליִכער געוואָרען, און די איינזאַמע, הוילע בּוימער בּיי בּיידע זייטען וועג זענען בּיי זיך ווי שטאָלצער געוואָרען. גלייך ווי גאָטס וועלט האָט זיך אויף אַ ווײַלע דערמאָהנט, אַז גאָר ניִט לאַנג איִז זומער געווען, אַז גאָר ניִט לאַנג האָבּען די פעלדער געלאַכט, די גרעזעלעך האָבּען געלעבּט, די בּוימער זענען געווען גריִן און שמעקענדיִג און איִן די היִמלען האָט געשײַנט אַ ליִעבּע, יונגע און פריִשע זון. דאָס פערד האָט אויפגעהויבּען עטוואָס לעבּעדיִגער זיין קאָפּ, האָט אָנגעשטעלט גאוה'דיִג זיינע פערדיִשע אויערען און האָט פערדיִש אַ היִרזשע געטאָן.

דאָס איינִיקעל האָט אָבּגעשפּיִליעט זיין אַלטען, צוריִסענעם מאַנטעל, האָט אַרויסגענומען פון בּוזיִם־קעשענע איִן קאַפּאָטע די טאַבּאַק־פּושקע און האָט מיִט גרויס הנאָה גענומען אַ שמעק טאַבּאַק.

— נו, און אַ שמעק טאַבּאַק ווילט איִהר? — האָט ער זיך

געוועגדעט צום פורהמאַן.

— עס איז אַפילו אַזוי אויך ביטער — האָט דער פורהמאַן געשמייכעלט, אַרייַנשטעקענדיג זייַנע גראָבע צוויי פינגער אין דעם אייניקעלס טאַבאַק=פושקע.

דאָס אייניקעל האָט נאָך אַמאָל אַ שמעק טאַבאַק געטאָן, האָט מיט גרויס בייַנקעניש אַ קוק געגעבען אויף גאָטס וועלט און האָט זיך פערטיפט אין זכרונות. עס האָט זיך איהם דערמאָהנט, ווי אַזוי ער איז געוואָרען אַ אַרומפאָהרער. דאַן איז געוועזען די גרויסע מחלוקת אין זייער משפחה נאָך זייַן זיידענס טויט וועגען ירושה=זאַכען. זייַן זיידע איז געוועזען אַ רב אין קאָליקאָווע. ער איז געוועזען אַ גרויסער מפורסם אין קבלה און פון אַ גאַנצענער סביבה פלעגט מען פאָהרען צו איהם. געשטאָרבען איז ער פלוצלונג, ניט לאָזענדיג נאָך זיך קיין צוואה, און נאָך זייַן טויט האָט מען זיך געקריגט וועגען זייַן האָב און גוטס, וועגען דעם, ווער פון זייַנע זיהן און איידימס זענען ראוי צו פערנעהמען זייַן אָרט. שווער איז איהם געוועזען צו לייַדען די דאָזיגע גרויסע מחלוקת. אויך זייַן שווער איז געוועזען אַ האַרטער יוד און אַ בעל קפדן. דערצו איז זייַן ווייַב צייַטענווייַז משוגע געוואָרען, און ער האָט ביי זיך בעשלאָסען אַוועקצולאָזען דאָס אַלץ און פאָהרען זוכען זיך אויף דער וועלט עפּעס אַ מקום=מנוחה. אפשר וועט זיך איהם מאַכען וואו אין אַ שטאָדט אָדער אַ שטעדטעלע אַ געהויבענע קנעלונג, אפשר וואו אַ דיין ווערען. ער האָט אָנגעהויבען צו פאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט, פון שטעדטעלע צו שטעדטיל. מאַכען האָט זיך גאָר נישט געמאַכט אַזוינס, אַז ער זאָל קענען פערבלייַבען אויף איין אָרט. און שטאַרק האָט דאָס איהם ניט געאַרט. אדרבה, ווען מען זיצט ניט אויף איין אָרט, ווען מען פאָהרט אַרום פון איין אומבעקאַנטער שטאָדט אין דער צווייטער, פון איין נייַעם שטעדטעלע אין נאָך איינעם, פערגעסט מען זיך דאַן אָן אַ סך אַזוינס, וואָס פרעסט אַזוי דאָס האַרץ, אַז דער גאַנצע קאָפּ הויבט אָן וועה צו טאָן. אויך איז דאַן אין יודישע שטעדט און שטעדטלעך פרעהליך געוועזען. יודען האָט זיך דאַן געלעבט בעסער, ווי איצט. רייַכער איז מען געוועזען; מעהר אמונה און בטחון איז געוועזען אין די יודישע הערצער. אין די בתי=מדרשים האָט מען געלערענט, און אין די שטיבלעך האָט מען געחזר׳ט חסידיש. און פון דעם עצם

פאהרען אליין, פון דעם זיצען אויפ'ן וואגען און פאהרען איבער גאטס גרויסער, ברייטער וועלט, איבער גרינע זומער-פעלדער און געדיכטע זומער-וועלדער—האט ער גרויס הנאה געהאט. יונג איז ער דאן געוועזן און געזונד, און ער פלעגט אזוי ליעב האבען דאס פאהרען. אפט פאהרענדיג פלעגט איהם אנהאפען א משונה'- דיגע תשוקה לוסטיג צו זיין, עפעס א מין פרעהליכעס פלעגט זיך פערדרעהען אין זיין הארצען, און עס פלעגט זיך איהם אזוי וועלען א שטיף צו טאן. ער פלעגט דאן צונעהמען ביים פוהרמאן די לייצעס מיט דער בייטש און פלעגט אליין אנטרייבען דעם פערד. מיט דער צייט איז געשטארבען זיין ווייב. דער שווער איז אויך געווארען א שוכן עפר, פון זיין גאנצער משפחה האט ער זיך דערווייטערט. ער האט ניט געהאט קיין היים, ניט קיין נאהענטע, פריינדליכע קרובים. נאר דאס האט איהם ניט לאנג געקימערט. פערקעהרט. עס איז איהם נאך געווארען ווי גרינגער אויפ'ן הארצען, עפס פרייער. און ווי פריהער איז ער זיך ארום- געפאהרען איבער די שטעדט און שטעדטלעך. מעהר נישט וואס ווייטער, ווייטער, פלעגט זיך איהם אלץ וועלען מאכען גרעסער זיין געגענד און פאהרען אין אזעלכע מקומות, וואו ער איז נאך נישט געוועזן. און זיין סביבה פלעגט טאקי פון טאג צו טאג ווערען גרע- סער, מעהר שטעדט און שטעדטלעך פלעגען צוקומען ביי איהם. ער האט זיך איצט דערמאנט וועגען זיין שטארקען רצון, וועלכען ער האט געהאט אין דער יוגענד, צו זיין אין „ראסיע". אלע מאל, כמעט זינט ער פאהרט ארום, האט זיך איהם שטארק געוואלט זיין אין סמאלענסק, אין חארקאוו און נאך אין אזוינע „ראסיער" שטעדט, נאר אזוינס האט זיך איהם קיינמאל ניט איינגעגעבען.

א כעס'דיגער „נא" און דערביי א שטארקער יאוש'דיגער קלאפ מיט'ן בייטש-שטעקעל איבער'ן פערדס רוקען האט אויפגע- וועקט דעם אייניקעל פון זיינע מהשבות. דער הימעל איז ווידער געווען בעצויגען מיט קאלטע טעמפע וואלקענס; א קאלטער, נא- רישער ווינט האט ווידער שארף געבלאזען אין פנים אריין; דער וואגען האט געווארפען פון איין זייט צום צווייטען און האט גע- קלאפט דעם אייניקעל אין זיינע אלטע מאגערע זייטען.

דאס אייניקעל האט פערשפיליעט זיין אלטען צוריסענעם מאנטעל, האט אריינגעשפארט זיינע הענד אין די ארבעל פון

מאַנטעל, און אין זײַן האַרצען האָט זיך װידער אױפגעװעקט עטװאָס קאַלטעס און טרױעריגעס. געטראַכט האָט זיך איהם בּיטער װעגען דעם, װי גוט עס װאָלט איצט געװען פאַר איהם, װען ער װאָלט זיך בּעזעצען אין אַ שטעדטעלע אין אַ בּית־המדרש אױף שטענדיג. ער װאָלט געזעסען און װאָלט געלערענט, און אַ סוף צו זײַן נע ונד־לעבּען. ער האָט אױסגערעכענט אין קאָפּ אַלע זײַנע שטעדט און שטעדטלעך, נאָר ניט אײנע האָט געטױגט אױף דעם. עפּעס אַלע האָבּען איהם װי געטריבּען פון זיך. פריהער, אַמאָל סײַדען, אפשר יאָ, אפשר װאָלט ער דאַן יאָ קענען אין װעלכע עס איז פון זײ בּעזעצען זיך אױף שטענדיג, איצט אָבּער געװיס ניט. ער װעט ניט קענען אין זײ אײַנזיצען. עס זענען ניטאָ אַפילו אַמאָליגע בּעלי־בּתים, דאָס אַמאָליגע פרעה־ליך זײַן, ניטאָ אַמאָליגער לערנען, אַמאָליגע יודישקײַט — נײַן... סײַדען, אַנהױבּען פאָהרען אין אַנ'אַנדער קאַנט, אין גאָר אַ נײַער געגענד. אפשר װעט ער דאָרטען געפינען פאַר זיך אַ שטעדטעלע, װאו צו בּעזעצען זיך.

— אין מײַנע יאָהרען — האָט ער זיך בּיטער געװענדעט צום פוהרמאַן — לעבּט זיך איטליכער אױף אַנ'אָרט. װי דאָס לעבּען איז, גוט אָדער שלעכט, אָבּער ניט נע ונד. עס איז ניט קײן לעבּען, ניט קײן לעבּען.

— און װער הײסט אײַך זײַן נע ונד? — האָט דער פוהרמאַן גערעדט, װי צו זיך אַלײן, געבּענדיג דערבּײַ אַ שטאַרקען שמיץ דעם פערד — װער הײסט אײַך?

— װער הײסט מיר? — האָט דאָס אײניקעל בּיטער און בּעס'דיג איבּערגעפרעגט — ניטאָ װאו צו בּעזעצען זיך. אין אײַערע שטעדט און שטעדטעלעך קען איך ניט זײַן. איך קען ניט; ניטאָ װאו צו בּעזעצען זיך.

— סײַדען אין „ראַסיע”, אָדער אפשר אַנהױבּען פאָהרען אין אַ נײַעם קאַנט — האָט אין אַ װײַלע אַרום בּיטער געשעפּטשעט פאַר זיך שטיל דאָס אײניקעל — אין אַ נײַעם קאַנט. דאָרטען, דאָרטען...

און דער װינט איז פון װײַלע צו װײַלע אַלץ קעלטער און שאַרפער געװאָרען. און דאָס פערד האָט זיך אַלץ פױלער און שװע־רער געשלעפּט איבּער די שװאַרצע, געדיכטע קױט פון װעג.

שפּעט פאַרנאַכט האָט זיך דערזעהן פון ווייטען טאַטאַרשציַנע. אַ טעמפּע טרויעריגקייט האָט אַ בלאָז געטאָן אין דעם אייניקעלם האַרצען. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם קומענדיגען שבת אין דאָס אָרימע, פערוואָרפענע, פערבּיטערטע קליין־שטעדטעלע טאַטאַרשציִנע, און אַזוי קאַלט איז איהם געוואָרען אויפ׳ן האַרצען. אין אַ ווײַלע אַרום איז מען שוין געוועזען נעבען בית־עלמין, וועלכער איז געוועזען האַרט בּײַם וועג, וואָס פיהרט קיין טאַטאַרשציִנע, און אַ קאַלטע און טרויעריגע מחשבה האָט גענומען דריקען דעם אייניקעלם האַרץ:

— און ווער ווייס, וואו דו וועסט קומען צו קבר־ישראל. אַז מען לעבּט נע ונד, שטאַרבּט מען אויך ווי אַ נע־ונד׳ניק. ניט דו האָסט געהאַט, וואו צו לעבען אויף דער וועלט, און ניט דו ווייסט, וואו דײַנע בּיינער וועלן ליגען.

שוין היבּש אין דער נאַכט האָט זיך דער וואָגען גע־שלעפּט איבּער דער קויטיגער אומעטיגער גאַס פון טאַטאַרשציִ־נע, צווישען די אָרימע, האַלב אײַנגעפאַלענע, עלענדע הײַזער. דעם אייניקעלם אַלטער, אויסגעדאַרטער קערפּער האָט זיך געשאָקעלט פון איין זײַט אויף דער צווייטער, און דער הויל׳ער וואָגען האָט געקלאַפּט, געקלאַפּט זײַנע מאָגערע, אַלטע זײַטען.

אין אַ קומיס=אָרט.

איין דאָקטאָר האָט זיי ביידען געגעבען די עצה צו פאָהרען אויף קומיס אין ב., איין דאַמפּפער האָט זיי געבראַכט אהער און אין איין זומער=וואוינונג האָבען זיי ציממערן פאַר זיך געדונגען. אויך ביי ביידען זענען שוין געוועזען אויסגעגעסענע לונגען; און ביידען האָט דער ליעבער, ליכטיגער פריהלינג געגאַרט מיט איין האָפנונג, אַז זיי וועלען צוריק געזונד ווערען, וועלען ווידער פיהלען זיך געזונד, שטאַרק און פריש און, לויבענדיג דער ליכטיגער, גוטער זון, וועלען זיי לעבען אויף גאָטס וועלט ווי אַלע געזונטע, געזונטע מענשען. בעקאַנט זענען זיי געוואָרען אויף מאָרגען נאָך זייער קומען אין ב.

פאַרנאַכט איז עס געוועזען. ב. איז נאָך פוסט געוועזען פון מענשען. אַ פערשלאָפענע, רוהיגע שטילקייט האָט נאָך פערהילט גאַנץ ב., און ליידיג און פוסט זענען נאָך געוועזען אַלע זומער=וואוינונגען, פערטרונקענע דאָ און דאָרט אין דעם געדיכטען, מיט שאָטענס פולען סאָסנע=וואַלד. נאָר דאָך האָט זיך געפיהלט, אַז אי דער שטילער וואַלד, אי די ליידיגע, פוסטע זומער=וואוינונגען אין איהם, אויך די פערשלאָפענע, רוהיגע שטילקייט, וועלכע פערהילט גאַנץ ב., — אַלץ וואַרט און ריכט זיך אויף אַ גאַנצען לעבען, וואָס וועט באַלד אָנקומען אהער; די וועגען און שטעגען אין וואַלד זענען ריין אויסגעקעהרט און ליכטיג=געל זענען זיי, די בייגקעלעך אין איהם זענען ניי אָבגעפאַרבט; די בימה פאַר מוזיק ביים אָנפאַנג וואַלד, וואו אַלע וועגען און שטעגען געהען זיך צונויף, איז שוין אינגאַנצען גרייט; ניי אָבגעפאַרבט איז זי, און עס זענען שוין דאָ אין איהר טישלעך, אַרום איהרע רונדע ווענט,

פאַר די נאָטען=בילכלעך. פון צייט צו צייט ווייזט זיך אין וואַלד, אויף דעם וועג, וועלכער פיהרט צום ברעג טייך, אַ איינוואוינער פון ב.. זיין פנים איז פול מיט האָפנונג, זיין גאַנג איז דורכגעדרונגען מיט בטחון און זיינע אויגען זוכען זיכער אָנגעקומענע מיט'ן דאַמפּפער אורחים, נייע קראַנקע, אויף פאָרצולעגען זיי זיין „שענע גוטע וואוינונג" אָדער „געשמאַקע און פרישע מיטאָגען". עס הערען זיך אין וואַלד איינזאַמע נאָר הילכיגע, גיכע און פרעהליכע קלעפּ פון אַ האַק, ווי אין אַ פּראָווינץ=טעאַטער איידער עס הויבט זיך אויף דער פאָרהאַנג — מען מאַכט דאָס לעצטע צורעכט אין אַ זומער=וואוינונג, — אַלץ, אַלץ דערצעהלט, אַז מען ריכט זיך אויף וואָס, מען ריכט זיך אויף אַ באַלד קומענדען לעבעדיגען זומער, אויף אַ זומער מיט מוזיק פאַרנאַכט און מיט אַ סך, אַ סך פרנסה פאַר די איינוואוינער. זיי זענען געשטאַנען ביידע ניט ווייט איינער פון דעם צווייטען אין וואַלד נעבען דעם גרויסען און ברייטען טייך, וועלכער האָט געפליסט רוהיג, שטיל און ווייך דאָרטען אין טאָל אַראָב און האָט זיך געצויגען ערגעץ זיכער ווייט, ווייט אין גאָטס וועלט אַריין, און זיי האָבען געקוקט, ווי די ליעבע, ליכטיגע און גוטע זון ווערט דערטרונקען אין דעם ווייכען, שטומען, זיכערען און בלינדען טייך... זייערע הערצער זענען געווען פערנומען מיט מחשבות וועגען דעם, ווי גוט עס איז, אַז מען איז געזונד און ווי טיעף, גוט און שען עס איז צו לעבען אויף דער שענער, ליעבער וועלט. און אַ קוק געבענדיג, פון צייט צו צייט איינער אויף דעם צווייטען, פלעגט דורכלויפען אַ טרויעריגע מחשבה אין יעדערענס האַרצען וועגען דעם אַנדערען: „דער טויט האַלט איהם שוין אַזוי פעסט אונטער זיינע פליגעל".

עס האָט זיך פערפיהרט צווישען זיי אַ שמועס. דער ערשטער האָט אָנגעפאַנגען איידילסאָן:

— אויף קומיס אַהער? — האָט ער געפרעגט.

— און איהר אויך? — האָט שניאורסאָן געפרעגט.

אַ צייט זענען זיי געשטאַנען ביידע און האָבען געשמועסט. זיי האָבען זיך דערוואוסט, אַז זיי זענען ביידע פון איין שטאָדט, אַז איין דאָקטאָר האָט זיי געגעבען די עצה צו פאָהרען אַהער אין ב. אויף קומיס און אַז צופעליגערווייז האָבען זיי גערונגען

פאר זיך צימערען אין איין זומער=וואוינונג.

צוריק, פון טייך צו זייערע וואוינונגען, זענען זיי שוין געגאנגען ביידע צוזאמען, און דער שטילער, רוהיגער און שטומער סאסנע=וואלד, דורך וועלכען זיי זענען געזעאנגען, האט שטום און רוהיג פערנומען זייערע ביידענס כריפעדיגע, צובראכענע און מיט'ן טויט דורכגעדרונגענע שטימען.

פון דעם דאזיגען פארנאכט אן זענען זיי געווארען צווישען זיך הייסע און איבערגעגעבענע גוטע פריינד. ביידענס צוזאמען קריינק און אויך ביידענס צוזאמען עלענדקייט — זיי זענען ביידע געוועזן ארימע יודישע לעהרער, מענשען פון דער נאטור איינזאמע, פערשפארטע אין זיך און אויך געזונטערהייד האבען זיי עלענד געלעבט אויף דער וועלט — האט זיי נאהענט געמאכט און פעסט בעהעפט איינעם מיט דעם צווייטען.

ווי ביי אלע קראנקע מענשען, איז אויך אין זייערע הערצער אויפגעוועקט און וואך געווען די גאנצע צערטליכקייט, וואס עס איז פאראן אין דער מענשליכער נשמה, און טיעף פערשטאנען און געפיהלט האט איינער דעם צווייטענס אומגליק.

איידילסאן איז אלט געווען א יאהר צוויי און צוואנציג. זיין קערפער איז נאך געווען יונג. ער איז אפילו געווען א הויכער, א דינער, נאר פעסט איז ער געווען געבויט פון דער נאטור און פעסט געהאפט האט ער, אז אין זיינע יונגע יאהרען וועט ער געווים מנצח זיין דעם טויט, און קוקענדיג אויף דעם בלאסען, בלאסען פנים פון שניאורסאנ'ען, אויף וועלכען דער טויט האט זיך פערשפרייט אלץ מעהר און מעהר פון טאג צו טאג, פון שעה צו שעה מיט זיינע קאלטע, טויטע פליגעל, האט ער אזוי טרויעריג געטראכט וועגען איהם; און שניאורסאן, האפענדיג אויף דעם, וואס אין זיינע דרייסיג יאהר לעבען אויף דער וועלט איז ער שוין ניט איין מאל קראנק געוועזן און דאך איז ער ווידער געזונד געווארען, וואס זיין נישט הויכער און ברייט געבויטער קערפער איז שוין געוועהנט געווארען אריבערצוטראגען קעלט, הונגער און ליידען און וועט געוויס די קריינק אויך אריבערטראגען, — האט

בעשטימט געוואוסט, אז איידילסאן וועט נישט אויסלעבען דעם גאנצען זומער.

איטליכער פון זיי האט געפיהלט נעבען זיך דעם קאלטען אכזריות'דיגען טויט און האט שטארק רחמנות געהאט אויף דעם צווייטען. אויך פלעגט טרעפען מינוטען, ווען יעדערער פון זיי פלעגט טיעף, טיעף ביי זיך אין הארצען שעמען זיך פאר זיין פעסטען בעוואוסטזיין, וועלכער האט געוועלטיגט ביי איהם אין דער נשמה, אז זיין עלענדער, קראנקער גוטער־פריינד שטארבט, און פאר איהם, פאר איהם שטעהט נאך פאר א ליכטיגעס, ליעבעס, א שענעס, געזונטעס לעבען...

און יעדערער פלעגט זיך סטארען צו בעהאלטען פון דעם צווייטען זיינע טרויעריגע מחשבות וועגען איהם, און פלעגט צינדען דעם צווייטענס קראנקע פאנטאזיע מיט האפנונג אויף לעבען.

און זעלטען, זעהר זעלטען פלעגט טרעפען, ווען יעדערער פון זיי פלעגט דערפיהלען זיין אמת'ען, אייגענעם אומגליק. עס פלעגט טרעפען, ווען די זון פלעגט אזוי ליעב און ליכטיג שיינען, דער וואלד האט אזוי פריש און ווייך געאטעמט, אזא ליכטיגע זיידענס האט געשוועבט אויף גאטס וועלט, — און זיי פלעגען זיצען ביידע, מידע און שוואכע, אויף א בענקעל אין א פערוואָרפענעם ווינקעל פון וואלד, פלעגט ווער זאגען ביטער און טרויעריג:

— וואס וואלט הארען דער ליעבער ליכט פון דער זון, דעם פרישען און ווייכען וואלד, די הימלען, דער ערד — וואס וואלט זיי הארען, ווען מיר וואלטען געזונד געוועזען?

און ווי א עכא פלעגט דער צווייטער ביטער און טרויעריג איבערזאגען דאס זעלבע:

— וואס וואלט הארען דער ליעבער ליכט פון דעם פרישען און ווייכען וואלד, די הימלען, דער ערד — וואס וואלט זיי הארען, ווען מיר וואלטען געזונד געוועזען?

און אויך דאן איז מעהר ערנסטער און פעסטער געוועזען דער טרויער ביי יעדערען פון זיי אין הארצען פון דעם פעסטען בעוואוסטזיין וועגען דעם צווייטענס בעשטימטען טויט.

עס איז געגאנגען א טאָג נאָך א טאָג, א גאנצען טאָג האָבען כריפּענדיגע, צוּבראָכענע, קראנקע שטימען פערהילכט דעם גאנצען וואלד, פארנאכט פלעגט שפּילען מוזיק, און די איינוואוינער פון ב. האָבען געהאט א סך, א סך פּרנסה. און דער טויט האָט רוהיג, שטיל, אָבער פעסט אלץ מעהר און מעהר אריינגענומען אין זיינע אָרעמס איידילסאָנען און שניאורסאָנען; ער האָט זיי ביידען אלץ שוואכער און שוואכער געמאכט, האָט געוועבט אויף זייערע פּנים'ער זיינע דינע, שווארצע און טויטע וועבונגען., און יעדערער האָט עס פערשטאנען, האָט עס אזוי גוט געזעהן אויף דעם צווייטענס פּנים און איטליכער האָט זיך געסטארעט מיט וואָס ער האָט נאר געקענט צו פערטרייבען פון דעם צווייטענס הארצען טרויעריגע מחשבות וועגען זיך; זיי פלעגען זיך סטארען זיין שטענדיג איינער נעבען דעם צווייטען, פלעגען איינער דעם אנדערען נישט לאָזען א סך טראכטען וועגען זיך, פלעגען דערצעהלען אויסגעטראכטע מעשיות וועגען קראנקע, וועלכע זענען אויך קראנק געווען אויף דער זעלבער קרענק, און זענען דאך אין גאנצען געזונד געוואָרען, מיט אלע מעגליכקייטען האָבען זיי געזעהן, אז דער צווייטער זאָל זיין פרעהליך און זאָל האָפען.

און די דינע, שווארצע און טויטע וועבונגען האָבען זיך פון טאָג צו טאָג אלץ מעהר און מעהר געוועבט און געוועבט צו גלייך אויף זייערע ביידענס פּנים'ער.

איינמאָל א פארנאכט זענען זיי שפּעטער ווי אלע מאָל פערבליבען אין וואלד. די נאכט איז געווען א קאלטליכע, — פייכט און נעבעלדיג איז זי געווען. אויף מאָרגען האָבען זיי זיך ביידע געפיהלט זעהר שוואך. פון דער דאָזיגער נאכט אָן האָבען זיי אויפגעהערט ארומצוגעהן אין וואלד און זענען ביידע אָדער אין זייערע בעטלעך געלעגען אָדער געזעסען אויף א ביינקעל נעבען זייער זומער-וואוינונג.

אין דער צייט פון זייער קרענק איז ביי זיי ביידען אזא שוואכקייט ניט זעלטען געווען. ניט איין מאָל האָט זיי אזוינס געטראָפען אין הערבסט, אויך ווען אין שלעכטע ווינטער-וועטערען. דאָס פלעגט דויערען אביסעל צייט און זיי פלעגען זיך אָנהויבען צו פיהלען בעסער. זיי זענען שוין צו אזוינס געוועהנט געווען, און אויך איצט האָט זיי דאָס ניט געשראָקען, און די ליכטיגע גוטע

ון, די ליכטיגע זיידענס, וועלכע האט געשוועבט אויף דער ערד, און דער גרינער, שענער, פרישער סאסנע=וואלד נעבען זייער זומער=וואוינונג האט זיי געגארט, און די האפנונג פון לעבען איז שטארק געווען אין יעדענס הארץ.

און אין א געוויסען טאג, ווען ביי איטליכען אין הארצען איז אזוי שטארק געווען די האפנונג, אז ער וועט נאך געזונד ווערען, אז ער וועט נאך א סך, א סך הנאה האבען פון דער ליעבער, ליכטיגער גאטס וועלט, — האט יעטווידער דערזעהן אויפ'ן צווייטענס פנים, ווי דער גאנצער טויט רוהט שוין דארט. אזוי בעשטימט האט יעדערער געוואוסט, אז זיין פריינד איז געבליבען צו לעבען אויף דער וועלט נאר עטליכע טעג, און אזוי געריסען האט איטליכענס הארץ דעם צווייטענס אומגליק, אזא רחמנות האט איטליכער פון זיי געפיהלט צום צווייטען.

און ביי נאכט, ווען יעדערער איז געלעגען אהן כחות ביי זיך אין בעטעל, האט מלחמה געהאלטען מיט דעם אנגעקומענעם טויט און האט אזוי געהאפט, אז מארגען וועט ער זיך פיהלען בעסער, אז זיין איצטיגער צושטאנד איז א צופעליגע זאך, אז אויף דעם דאזיגען זיידענס=בלאהען נאכט=הימעל מיט זיינע נייאינקע, ליכטיגע שטערען, וועלכע זעהען זיך ארויס דורכ'ן פענסטער פון זיין צימער, וועט ער נאך קוקען געזונטערהייד, ער וועט נאך פרעהליך הנאה האבען פון די ליעבע, גוטע זומער=נעכט אויף גאטס=וועלט, — אין דער זעלבער צייט האט אין הארצען ביי יעדערען אזוי געפרעסט דאס פעסטע בעוואוסטזיין פון זיין פריינדס טויט, איטליכען האט אזוי געשראקען און אזוי געריסען דאס הארץ פון דעם, וואס דא ניט וייט פון איהם אין דער זעלבער זומער=וואוינונג וואו ער געפינט זיך, ראנגעלט זיך איצט זיין פריינד מיט דעם קאלטען, שטומען אכזריות'דיגען טויט. און אזוי גרויס איז געווען דער רחמנות ביי יעדען אין הארצען צו זיין אומגליקליכען פריינד, וועגען וועלכען ער האט אזוי בעשטימט געוואוסט, אז ער שטארבט; און געפיהלט האט יעדערער, אז דער טויט רוהט אין זייער זומער=וואוינונג — זיין פריינד שטארבט...

און דער טויט האט זיך געטאן זיינס — אין איין וואך צייט זענען אין ב. אויפ'ן בית=עלמן צוגעקומען צוויי נייאינקע, געלינקע קברים.

נְקָמָה.

מײַן בּעקאַנטער האָט אַזוי אָנגעהויבּען:

איך האָבּ אַ מײדעל געליבּט. איך האָבּ זי לאַנג געליבּט, זי מיך — ניט.

— מײַן בּעסטער פרײַנד זענט איהר — פלעגט זי מיר זאָגען — מײַן עהרליכסטער, מײַן געשעצטער פרײַנד. יעדער מענש איז אײנזאַם. און װען מען האָט אַזאַ פרײַנד װי איהר, פיהלט מען זיך שוין נישט מעהר אַלײן. און איך בּין אײַך אַ איבּערגעגעבּענער פרײַנד. אָבּער די געפיהלען, װאָס אַ פרוי פיהלט צו אַ מאַנסבּיל, װען זי ליבּט איהם — אַזוינס פיהל איך צו אײַך נישט.

װײסען זײ, די פרויען, װי קאַלט, פּוסט און נאַריש עס קלינגט זײער װאָרט „פרײַנד” פאַר דעם מאַנסבּיל, װעלכער דורשט נאָך זײער ליבּע?...

— „איך בּין אײַך אַ בּעסטע, אַ איבּערגעגעבּענע פרײַנדין, מײַן עהרליכסטער, מײַן געשעצטער פרײַנד”. — װי טעמפּ, װי טײַװעלש לעכערליך איהרע װערטער פלעגען מיר קלינגען.

האָבּ איך געליטען. לאַנג געליטען, שטאַרק געליטען. געליטען אַלץ, װאָס עס קומט־פאַר צו לײַדען בּײַ אַזוינע איבּערלעבּונגען. אַלץ, װאָס עס קומט־פאַר צו לײַדען פון אַ פרוי, װען זי פיהלט זיך שטאַרקער פון דיר... און געמײנט האָט דאָס מײדעל, אַז גרינג קומט מיר אָן מײַן ליבּען זי. אַז גערן, זעהר גערן געה איך נאָך װי אַ שאָטען נאָך איהר; טו אַלץ, װאָס זי פערלאַנגט פון מיר, און טו עס נאָך אײדער דער פערלאַנג װערט געבּוירען אין איהר פרויען־מח; בּין פרעהליך, װען זי לאַכט

און טרויעריג ווען דער קאָפּ טוט איהר וועה. אַליין ניט בּעמערקענדיג דאָס, האָבּ איך שוין אָנגעהויבּען נאָכמאַכען אַפילו איהרע בּעוועגונגען. מיין געליבּטע איז אַ שען מיידעל געוועזען. האָט געהאַט אַ רייצענדע, שלאַנקע פיגור, שענע, בּלאָנדע, לאַנגע האָר, מיט אַ פּאָר שענע, שטיפערישע אויגען. און ווען זי פלעגט שמועסען מיט וועמען, פלעגט זי אַרויסשטעלען איהר שענע, ווייסע פרויען־האַנד און שטיפעריש זיך שפּיעלען מיט איהרע שענע, לאַנגע פינגער. האָבּ איך שוין איינגעוועהנט זיך, אויך אַזוי צו טאָן; ריידענדיג, שפּיעלען זיך מיט מיינע ניט־שענע, ניט־לאַנגע פינגער. איך האָבּ שוין אַפילו אָנגעהויבּען דענקען, ווי זי... און זי האָט געמיינט, אַז איך טו עס אַלץ מיט אַ פרעהליך געמיט, מיט אַ רוהיג האַרץ, אַז גוט איז עס מיר פון דעם — איך ליבּ דאָך זי...

יאָ. געוויס האָבּ איך זי געליבּט. שטאַרק געליבּט. אָבּער ווען מיר פלעגען זיצען אַמאָל בּיידע צוזאַמען בּיי איהר אין צימער. מיין האַרץ פלעגט זיין איבּערפולט מיט ליבּע צו איהר, איך פלעג זיך פערגעסען אַ ווייליע וועגען איהרע בּעציהונגען צו מיר, פלעג צוגעהן צו איהר נאָהנט, פלעג נעהמען איהר שענעם, קליינעם קאָפּ אין מיינע הענד, פלעג וועלען אַ קוש טאָן איהר אין שטערן, אין קאָפּ אָדער חאָטש פיהלען דעם ריח פון איהרע שענע האָר... מיין האַרץ איז דאַן אַזוי פול געוועזען מיט ליבּע צו איהר... פלעגט זי דאַן אַזוי געשווינד אַרויסדרעהען איהר קאָפּ פון מיינע הענד. אַ שוידער — מיר פלעגט זיך דוכטען: אַ פאַלשער, אַ געמאַכטער — פון מאוס'קייט פלעגט דורכלויפען איהר פנים, ווי אַ מענש, וועלכען ס'עקעלט פון וואָס העסליכעס. זי פלעגט אויף מיר אויסשטעלען אַ פּאָר תמ'עוואַטע אויגען און פלעגט דערבּיי אַזוי זיס זאָגען:

— ליעבּער פריינד... מיין געשעצטער, מיין בּעסטער פריינד... איהר ווייסט דאָך...

און איך האָבּ געליטען, שטאַרק געליטען.

און עס זענען געגאַנגען טעג און נעכט. מיין גאַנצער „איך" איז געווען פערנומען מיט די דאָזיגע מחשבות: פאַרוואָס ליבּט מיך פרויען ניט? מיט וואָס אַזוינס קאָן מען זייער האַרץ געווינען?... מיינע בּעציהונגען צו זיי זענען דאָך אַזוינע ערנסטע,

ערליכע, ריינע... וואס אזוינס קומט-פאר אט אין די דאזיגע שענע, קליינע קעפ, וועלכע זענען בעשענט מיט אזוינע שענע האר? וואו איז דער שליסעל צו די דאזיגע נשמות, וועלכע קוועלען אין אזוינע שענע, רייצענדע קערפערס? פארוואס ליעבען מיך פרויען ניט, מיט וואס קאן מען זייער הארץ געווינען? האב איך זיי געגליכען צו א ווינט אין א פרייען גרויסען פעלד. האב איך זיי געגליכען צו דעם געהיימען סוד אין א זומער-נאכט אין א טיעפען געדיכטען וואלד, וואס דו ווייסט ניט זיין בעגעהר, זיין וועזען, זיין זין... און עס זענען געגאנגען טעג און נעכט. נעכט אהן שלאפען, טעג — פינסטערע ווי נעכט.

געוועזען זענען מיר ביידע, איך און מיין געליעבטע, לעהרער אין א גרויסער פראפעסיאנעלער שול. אין דער דאזיגער שול איז געוועזען נאך א לעהרער, וויינשטיין. דאס רוב נעכט — ווינטער איז עס געוועזען — פלעגען מיר פערברייננגען ביי מיין געליעבטער. פון וויינשטיינען האט מיין געליעבטע ניט געהאלטען — אזוי האט זי געזאגט. זי האלט פון איהם ניט איבער זיינע לייכטזיניגע בעציהונגען צו פרויען. מיר אייגענטליך איז אלץ איינס געוועזען, פארוואס זי האלט ניט פון וויינשטיינען, נאר דאס, וואס וויינשטיין געפעלט איהר ניט, האט מיך געפרעהט...

און איינמאל, א ביי-נאכט, זענען מיר, איך און וויינשטיין, געזעסען ביי מיין געליעבטער. און זי איז דאן אין גוטען הומאר געוועזען. הימליך, פרעהליך. עס פערשטעהט זיך, איך האב מיטגעשטימט מיט איהר. זי איז פרעהליך, בין איך אויך פרעהליך, זי האט געלאכט, האב איך אויך געלאכט. חאטש אין דער אמת'ן בין איך געזעסען ביי איהר א דערשלאגענער, א קראנקער — קראנק פון ליעבע צו איהר. און זי האט געלאכט און געשטיפט, געלאכט און געשטיפט. און שטיפענדיג האט זי געחאפט וויינשטיינ'ס קאפ אין איהרע שענע, ווייסע פרויען-העגד און האט שטיפעריש אזוי היים איינגעטוליעט עס אין איהר שוים אריין... און דא האט פלוצלונג געפלאצט מיין געשפאנטע געדולד... איך האב דערפיהלט צו איהר א הייסע, א הייסע שנאה...

— גראב... ניט ערליך איז אזוינס פון איהר — האב איך מיט א הייסער שנאה צו איהר געטראכט — דו ליעבסט מיך ניט, דו קאנסט מיך ניט ליעבען. נו — דיין הארץ איז דיינס,

אָבער אַזוי בּײַז רײַצען זיך מיט מײַן קראַנקער נשמה, מיט מײַן קראַנקער פֿאַנטאַזיע, אַזוינס איז אומגעלומפּערט גראָב... טײַוועלש בּײַז...

איך בּין אַוועק פֿון איהר מיט אַ פֿעסטען בּעשלוס מעהר ניט צו קומען צו איהר, מעהר ניט זעהן זי. און די שנאה צו איהר איז געוואַקסען אין מײַן האַרץ. עס האָט דערגרײַכט בּיז נקמה, נקמה... און ניט נאָר צו איהר אַליין. איך האָב שאַרף דערפֿיהלט, אַז איך האָב אין לעבען אַ שונא — אַ פֿרוי... אַ פֿרוי אין אַלגעמיין. איך בּין געווען פֿול מיט האַס צו פֿרויען, — אַ האַס, וועלכער דערגרײַכט בּיז נקמה...

אין דערזעלבער צײַט איז אַ מיידעל געקומען צופֿאָהרען אין געסט צו ווײַנשטיין׳ען. איך האָב געוואוסט: דאָס מיידעל ליבּט ווײַנשטיין׳ען. ער זי ליבּט ניט... אַ מאָדנע מיידעל איז עס געווען. אַ שווײַגענדיגע, אָבער איהר שווײַגען האָט דיך גערירט, געוועקט צו טראַכטען. ניט קיין שענע, אָבער אַ הײס בּלוט האָט געפּליסט אין איהרע אָדערן. זי איז אַלט געווען אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג. אַ מילדע, אַ לײַכט-בּעוועגליכע פֿיגור האָט זי געהאַט. שוואַרצע, ווי סמאָלע, האָר. איהר פּנים איז געווען בּעדעקט מיט עטוואָס קליינע זומער-שפּרײַנקלעך, אָבער אַזוינס ווילדעס, חנו׳דיג-ווילדעס האָט פֿון איהם אַרויסגעלאַכט. און איהרע שוואַרצע, לעבּעדיגע אויגען האָבּען מיט אַזאַ עקשנות, מיט אַזאַ היץ געקוקט אויף גאָט׳ס וועלט, און זי האָט שטענדיג געשוויגען, געשוויגען.

איך פֿלעג קומען צו ווײַנשטיין׳ען. זי פֿלעג איך געפֿינען זיצט שווײַגענדיג און קוקט וואו אין אַ פּינטעל אויף דער וואַנט. זיצט און קוקט שטומערהייד מיט איהרע עקשנות׳דיגע אויגען. ווײַנשטיין פֿלעגט זי בּעהאַנדלען זעהר גראָב. און דאָס רוב פֿלעגט ער זיך פֿערהאַלטען צו איהר גלײַך, ווי ער בּעמערקט זי גאָר ניט. איך האָב געזעהן דאָס מיידעל לײַדט, לײַדט טיף, לײַדט הײס.

אין עטליכע טעג אַרום נאָך איהר קומען צו ווײַנשטיין׳ען איז דאָס מיידעל, איינמאָל אַ בּײַ-נאַכט, געקומען צו מיר. דאָס איז געווען פֿאַר מיר אומגעריכט. איך בּין געזעסען בּײַ זיך אין צימער אַ דערצאָרנטער, אַ פֿעראומערטער. דאָס מיידעל איז אַרײַן צו מיר אַ שטילע, אַ טרויעריגע, נאָר איהרע אויגען האָבּען מיט

אַזוי פיעל עקשנות געבּרענט . אַ מחשבה , ניט קיין גוטע , ניט קיין עהרליכע איז מיין מח דורך . . . און מיר האָט זיך עפּיס דערביי אויסגעגעבען , אַז דאָס מיידעל איז ניט אומזיסט געקומען צו מיר . . .

און איך בין זיך מודה : איך בין זיך מיט איהר ניט עהרליך בעגאַנגען . איך האָב זי גענאַרט . איך בין דאַן אַזוי וויַט געוועזן פון איהר . מיין גאַנצער „איך" איז דאַן געוועזן פערנומען מיט מיין געליעבטער , מיט מיין הייסער שנאה צו איהר . און דאָך בין איך מיט דעם מיידעל , וואָס איז געוועזן פאַר מיר , אַזוי ליעב געוועזן , אַזוי הייס . . . מיר האָט זיך געדוכט , אַז אָט-אָט חאַפּ איך דעם וועזען פון פרויען , אָט טאַפּ איך אָן זייער מהות . . . איך האָב זיך געזעגנט געבען איהר , האָב מיט איהר אַזוי גוט , אַזוי וויַיך גערעדט . איך האָב געוואוסט , אַז איהר איז אויך ביטער אויפ'ן האַרצען , אַז וויַינשטיין לאַכט פון איהרע בעסטע געפיהלען . האָב איך זי געטרייסט , גערעדט פון דעם , אַז אמת'קייט , גוטסקייט , ליעבע אָהן שום בעלוינונגען , איז דאָס שענסטע , וואָס בעלייכט אונזער לעבען . . . איך האָב זי געטרייסט , האָב געגלעט איהרע האָר , נאָכדעם געקושט איהר קאָפּ , איהר שטערן . דאָס מיידעל איז געוועזן שטיל , שטום , האָט זיך געטוליעט צו מיר , געקלעפּט צו מיין ברוסט . און איך האָב געטראַכט :

— אָט דאָס איז דער סוד פון אייער וועזען ? . . . פרויען , קליינע , קליינע נשמות , מיט וואָס נעהמט מען אייך ? . . . מיט צוויי-דריי ווייכע , גוטע ווערטער . . . דו ליעבסט דאָך אַ צווייטען און מיט מיר ביזטו אַזוי נאָהנט . .

אין מיין האַרצען האָט דאָס נקמה-געפיהל געקוועלט . איך האָב בעשאָטען דאָס מיידעל מיט פאַלשע , פאַלשע קושען — איהרע ליפּען , איהר האַלז , איהר פּלייצע . און האָב געטראַכט דערביי :

— פרויען , געמיינע , מאוס'ע נשמות . איז מען מיט אייך עהרליך און ערנסט , זענט איהר לייכטזיניג און פאַלש . און ווען מען איז מיט אייך לייכטזיניג און פאַלש , געפעלט עס אייך און איהר זענט דאַן אַזוי ערנסט , אַזוי עהרליך . . . דאַכט זיך , אַזוי שווער איז צו געווינען אייער האַרץ — איהר זענט ליגענד און זינדיג . . .

און דאָס מיידעל האָט זיך אַזוי שטום געטוליעט צו מיר ,

אזוי עקשנות׳דיג געקלעפּט זיך אָן מיר.

יאָ. א שטיק נאַכט זענען מיר אזוי גוט געוועזן איינס מיט׳ן צווייטן, אזוי נאָהנט. און פיהלענדיג געבען זיך אָט דאָס ווילדע, הייסע בעשעפעניש, בין איך מיט איין מחשבה געוועזן פערנומען:

— פרויען, איצט קען איך אייך שוין. איך זעה שוין אייך דורך... נידעריגע, נידעריגע בעשעפענישען..

פאַר מיינע אויגען איז די גאַנצע צייט מיין געליבטע געשטאַנען, און איך האָב זיך געריצט מיט איהר מיט מיין נצחון האָב זיך געזעטיגט מיט נקמה... און זענענדיג שכור פון דעם נקמה-געפיהל, בין איך אזוי פעסט, אזוי זיכער געוועזן אין מיין נצחון. איך בין אזוי זיכער געוועזן, אז דאָס מיידעל וועט זיין איינגאַנצען מיינע... אויב זי וועט עס מיר ניט זאָגען מיט ווערטער, וועט עס מיר דערצעהלען שטומערהייד איהר הייסער פרויען-קערפּער... יאָ. דאָס וועט געשעהן. און טאַקע, אָט אין דער דאָזיגער לאַנגער, שטומער, ווינטער-נאַכט..

אָבער פּלוצלונג — אין דעמזעלבען מאָמענט, ווען איך בין אזוי זיכער געוועזן אין מיין נצחון, האָט זיך דאָס מיידעל אזוי געגעשווינד אַרויסגעדרעהט פון מיינע צורייצטע אָרעמס און האָט זיך אוועקגעשטעלט געגען מיר אַ שטאָלצע, אַ קאַלטע. זי האָט געוואָרפען אויף מיר איהר עקשנות׳דיגען בליק, איהרע אויגען האָבען אזוי ווילד געלאַכט פון מיר, און זי האָט אויסגעשריען:

— געמיינער מענש, איך האָב עס געלאַכט פון אייך... שפּל׳ער מענע, שעמט זיך... מיט וואָס האָב איך אייער האַרץ פערדיענט? איך האָב זיך צוגעטוליעט צו אייך, האָב אייער מאוס בלוט דערוואַרימט, האָט איהר מיך מיט הייסע קושען בעשאָטען... האָט איהר מיר גערעדט וועגען אמת, וועגען ליבע, וועגען מענשהייט... און האָט צו מיר אייערע אָרעמס אויסגעשטרעקט... און איהר ליעבט דאָך אַ צווייטע...

איהרע אויגען האָבען מיט אזאַ האַס געקוקט אויף מיר און האָבען אזוי טייוועלש געלאַכט פון מיר, געלאַכט...

ווען זי האָט זיך שוין געהאַט אָנגעטאָן אויף אוועקצוגעהן, האָט זי זיך ווידער צו מיר געווענדט:

— איהר קאָנט עס דערצעהלען וויינשטיין׳ען... דערצעהלט איהם אַלץ. אַ פרוי איז דאָך אזוי שווער אויסצובעטען ביי אייך אַ

שטיקעל ליעבע פאר זיך, א גוט ווארט, א ליעבען בליק... דערצעהלט עם איהם, דערצעהלט... און זאגט איהם, איך קען שוין אייך גוט, איך האב שוין אנגעטאפט די גאנצע טומאה פון אייערע געמיינע נשמות... געמיינע, מאוס׳ע מענער...

איך האב געקוקט אויף איהר מיט אויסגעשטעלטע אויגען, און א ביטערע מחשבה איז געבוירען געווארען אין מיין מוח:

— זי אויך אוים נקמה... זי האט געלאכט פון מיר אוים נקמה... נקמה...

און איהרע אויגען האבען אזוי טייוועלש געלאכט פון מיר — צוזאמען מיט איהר גאנצען פנים. ווען זי איז אוועק און איך בין אליין געבליבען, האט זיך מיר געדוכט, אז די ווענט פון מיין צימער לאכען פון מיר...

און אפשר איז ווער געשטאנען אין דער דאזיגער שטומער ווינטער־נאכט, אויף דעם קאלטען שניי אויפ׳ן גאס, נעבען פענסטער פון מיין צימער. געשטאנען און האט געקוקט אין מיין צימער אריין און האט פון אונז ביידען געלאכט — געלאכט ביז געלאכט טייוועלש... געלאכט... געלאכט...

שימין'ס גרויסע

וועלט־ביבליאטעק

ערשטער יאהרגאנג

1) מ. ז. פייערבערג: וואהין?
2) ארטור שניצלער: געזאמעלטע שריפטען I באנד
3) י. מ. וויסענבערג: שריפטען I באנד
4) „ „ „ שריפטען II „
5) הענריך היינע'ס: „ I „
6) „ „ „ II „
7) ז. שניאור: „ I „
8) „ „ „ II „
9) „ „ „ III „
10) עדוארד קיפלינג: דאס בוך פון דער וויסטע
11) י. שטיינבערג: שריפטען
12) מ. סטאווסקי: אידיליען און בילדער
13) ז. י. אנכי: צווישען הימעל און ערד I באנד
14) „ „ „ „ „ „ II „
15) מאקס נארדוי: אויסגעוועהלטע שריפטען I באנד
16) „ „ „ „ II „
17) יודישע געשיכטע: רעד. הלל צייטלין I באנד
18) מאקס נארדוי: אויסגעוועהלטע שריפטען III באנד
19) ארטור שניצלער: שטערבען (א גרויסע ערצעהלונג)
20) י. מ. וויסענבערג: שריפטען III באנד (די וואלד־מיידעל)
21) ארטור שניצלער: שטערבען II באנד
22) יודישע געשיכטע: „ „
23) יהודה שטיינבערג: חסידישע מעשה'לעך.
24) „ „ אין יענע צייטען

צווייטער יאהרגאנג

1) אברהם רייזען: „אלטע־וועלט“.
2) „ „ יונגוואַרג
3) דר. גינצבורג: דער תלמוד.
4) יודישע געשיכטע: 3־ער באנד
5) „ „ 4־ער באנד
6) משה: א זאמעל־בוך.
7) הלל צייטלין: שריפטען I באנד
8) „ „ „ II „
9) משה טייטש: „ I „
10) „ „ „ II „
11) י. ראזענפעלד: אין די שמאלע געסלאך
12) משה טייטש: III באנד לידער
13) פראפ. לאצארוס: ירמיהו הנביא
14—15) ז. י. אנכי: רב אבא
16—17) הלל צייטלין: דאס פראבלעם פון גוטס און שלעכטס
18) יודישע געשיכטע: V באנד
19) הלל צייטלין: דאס פראבלעם פון גוטס און שלעכטס
20) שאנטאפי דעלאסאסיי: געשיכטע פון גלויבען און רעליגיאנען
21) יודישע געשיכטע: 6־ער באנד
22—23) שאנטאפי דעלאסאסיי: די געשיכטע פון גלויבען און רעליגיאנען
24) יודישע געשיכטע: 7־ער באנד

פרייז פון יעדע 24 ביכער 3,50 רובל פארטא 50 קאפ׳.